

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEKANDA KİŞİSELLEŞME VE KENDİLEME

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mim. Betül ELLİALTIOĞLU**

**Anabilim Dalı: Mimarlık
Programı: Mimari Tasarım**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU

Ekim 2007

MEKANDA KİŞİSELLEŞME VE KENDİLEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mim. Betül ELLİALTIOĞLU
(502041006)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 8 Kasım 2007
Tezin Savunulduğu Tarih : 8 Ekim 2007

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Orhan HACIHASANOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri: Prof.Dr. Semra AYDINLI

Prof.Dr. Mehmet OCAKÇI

EKİM 2007

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problemin Tanımı	1
1.2 Çalışmanın Amacı	2
1.3. Çalışmanın Kapsamı	2
1.4. Uygulanan Metod	2
2. İNSAN DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN TEMEL DİNAMİKLER	3
2.1. İnsan (Kişi)	3
2.1.1. İnsanın Birey Oluşu ve Bireyselleşme Kavramı	5
2.1.2. İnsanda Benlik Oluşumu ve Benlik Şeması	6
2.1.3. Kimlik	7
2.1.4. Kişilik ve Karakter	9
2.2. Çevre	11
2.2.1. Fiziksel Çevre	12
2.2.2. Psiko-Sosyal Çevre	14
2.2.3. Kültür	16
2.2.4. Algı	18
2.2.5. Çevre Tasarım Araştırmaları	19
2.3. Yaşam Alanı	20
2.3.1. Alan	21
2.3.2. Egemenlik Alanı	22
2.3.3. Aidiyet	23

2.3.4. Mahremiyet	24
2.3.5. Kişisel Mekan	25
2.4. Bölümün Sonucu	26
3.MEKANDA KİŞİSELLEŞME VE KENDİLEME	28
3.1. Mekan	28
3.2. Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme	30
3.2.1. Mekanda Kişiselleşme	31
3.2.2. Mekanda Kendileme	32
3.3. Mekan Kullanımında Özel, Yarı Özel ve Genel Mekan Kavramları	33
3.3.1. Özel Mekanlar	34
3.3.2. Yarı Özel Mekanlar	37
3.3.3. Genel Mekanlar	39
3.4. Bölüm Sonuçları	41
4. MİMARLIKTAKİ ÖZEL, YARI ÖZEL VE GENEL MEKAN OLUŞUMLARININ ETKİLEŞİMİ VE DÖNÜŞÜM ÖRNEKLERİ	43
4.1. Özel Mekan Dönüşümü	43
4.2. Yarı Özel Mekan Dönüşümü	46
4.3. Genel Mekan Dönüşümü	48
4.4. Bölüm Sonuçları	51
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	53
KAYNAKLAR	57
ÖZGEÇMİŞ	62

ÖNSÖZ

Tez çalışmam ve yüksek lisans eğitimim boyunca değerli fikirleriyle yanımda olan, tez danışmanım Sayın Orhan HACIHASANOĞLU'na, bana her zaman ilham ve çalışma arzusu vermiş olan Sayın Semra AYDINLI'ya, juri üyesi olarak katkısını esirgemeyen Sayın Mehmet OCAKÇI'ya ve mimarlık eğitimim boyunca bana emek veren, burada adlarını sayamadığım tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim esnasında, ihtiyacım olan zamanı tanıyarak eğitimimi destekleyen Osman Babacan Mimarlık'a ve Erözü Mimarlık'a da, katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Bunun dışında, tüm hayatım boyunca yanımda olan, bana uygun çalışma ortamı sağlayan ve en önemlisi her zaman fikir ve arzularıma saygı göstererek beni destekleyen annem Kadriye Ellialtıoğlu ve babam Macit Ellialtıoğlu'na; ihtiyacım olduğunda yanımda olan kardeşim Begüm'e ve eşim Gökhan Seçkin'e de en içten şekilde teşekkür ederim.

Kasım 2007

Betül ELLİALTIOĞLU

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : İnsan Beyni ve Neokorteks Tabakası (Encarta, 2000).....	3
Şekil 2.2 : İnsan Davranışlarının Temel Süreçleri (Gibson, 1979).....	7
Şekil 2.3 : Kişilik ve Karakter İntisi (Usal ve Kuşluvan, 2000).....	11
Şekil 2.4 : İnsan ve Doğa İlişkisi (Gürel, 2002).....	12
Şekil 2.5 : Çevrenin Alt Bölümleri.....	12
Şekil 2.6 : Yapısal Çevreyi Anlama (Ünlü, 1998).....	14
Şekil 2.7 : Davranışın Çevre ve İnsan İlişkisi (Ünlü, 1998).....	16
Şekil 2.8 : İnsan-Çevre İlişkilerinde Arş. ve Uyg. Süreci (Moore, 1979).....	19
Şekil 2.9 : ÇTA ve Disiplinlerarası İlişki (Ünlü, 1998).....	20
Şekil 2.10 : Çevre Kalitesi Formülü (Here, 1979).....	27
Şekil 3.1 : İnsan ve Mekanın Karşılıklı İlişkisi (Erkman, 1973).....	29
Şekil 3.2 : Oda Ölçeğinde Özel Mekan Kendilenmesi Örneği.....	35
Şekil 3.3 : Fotograf ve Anı Eşyaları ile Özel Mekan Kendilenmesi Örneği.....	36
Şekil 3.4 : Yarı Özel Mekan Kendilenmesi Örnekleri.....	37
Şekil 3.5 : Yarı Özel Mekan Olarak Balkonun Kendilenmesi Örnekleri.....	38
Şekil 3.6 : Genel Mekan Örneği Olarak Sokak ve Terminal Binası.....	39
Şekil 3.7 : Kişisel Alan (Çakın, 1988).....	40
Şekil 4.1 : Yarı Özel Mekanın Özel Mekan Olarak Kendilenmesi Örneği.....	44
Şekil 4.2 : Yarı Özel Mekan Olarak Apartman Holünün Özel Mekan Olarak Kendilenmesi Örneği.....	45
Şekil 4.3 : Eski Türk Evindeki Sofanın Odalarla Olan İlişkisi (Turgut, Uluşu, 1997).....	47
Şekil 4.4 : Gecekondu ve Eski Türk Evi İlişkisi (Turgut, Uluşu, 1997).....	48
Şekil 4.5 : Bir Kampçının Genel Mekan Olan Park Bankını Özel Mekan Olarak Kullanması Örneği.....	49
Şekil 4.6 : Çin'deki Yüzer Yapılanmalar.....	50
Şekil 4.7 : Kendilemenin Başka İnsanların Haklarına Müdahale Ettiği Örnekler.....	51

MEKANDA KİŞİSELLEŞME VE KENDİLEME

ÖZET

Fiziksel dünyayı insanların yaşamıyla uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir mimarlık için, mekan kullanıcılarının kabul edip, uyum gösterebilecekleri, veya değiştirebilecekleri uzlaşmacı ortamlar olarak tasarlanmalıdır, özellikle de kullanıcısı belirsiz olan tasarımlarda bu önemli bir gerekliliktir. Çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik çevrelerde bulunan bireylerin, edindikleri deneyimler doğrultusunda, yaşantı ve tercihlerinde çeşitli değişiklikler olur. Mimari açıdan insandaki bu başkalaşmanın etkisi, mekanların algılanış ve kullanımın farklılaşması olarak ortaya çıkar. Tezin amacı tasarımcının mekanın kullanıcısı olan insana değişen ve pek çok etkenle birlikte farklılaşabilen bir varlık olarak bakabilmesini sağlayarak, mekanın kişiselleşme ve kendilenmesinin önemini çeşitli örneklerle göstermek, ve böylece tasarımcıya yeni bir bakış açısı getirmektir. Bu amacın tasarımcıyı getirmeye çalıştığı nokta ise; merkezinde insan olan ve potansiyel taşıyan, esnek, katılımcı tasarım anlayışının yaygınlaşmasıdır.

Beş bölümden oluşan tezin ilk bölümünde tezin “Giriş”i yapılarak amaç, kapsam ve metod kısaca anlatılmıştır.

İkinci bölümde “İnsan Davranışlarını Etkileyen Temel Dinamikler” başlığı altında insan, çevre, yaşam alanı kavramları araştırılmıştır. Bu aşamada insan kavramı; insanın birey oluşu ve bireyselleşme, benlik oluşumu, benlik şeması, kimlik, kişilik ve karakter alt başlıklarıyla; çevre kavramı; fiziksel çevre, psiko-sosyal çevre, kültür, algı, çevre tasarım araştırmaları alt başlıklarıyla; yaşam alanı kavramı ise; alan, egemenlik alanı, aidiyet, mahremiyet, kişisel mekan alt başlıklarıyla incelenmiştir.

Konu başlığı “Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme” olan üçüncü bölümde ise, mekan kavramından başlanarak, mekanda kişiselleşme ve kendileme tanımlanmış, ve mekan kullanımında özel, yarı özel ve genel mekan kavramlarına geçilerek bu mekanların en genel kişiselleşme ve kendilenmeleri örneklenmiştir.

Dördüncü bölümde ise, “Mimarlıkta Özel, Yarı Özel ve Genel Mekan Oluşumlarının Etkileşimi ve Dönüşüm Örnekleri” verilmiştir. Böylece üçüncü bölümde bahsedilen mekanların, kullanıcının etkisiyle nasıl birbirine dönüştükleri “Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme” konusu kapsamı altında anlatılmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise, tez konusu dahilinde anlatılan bütün konuların mimari açıdan sonuçları değerlendirilerek, tasarımcıya yeni bir bakış açısı getirerek, potansiyel taşıyan, esnek, katılımcı tasarım anlatışını yaygınlaştırmak önerilmiştir.

PERSONALIZATION AND APPROPRIATION OF SPACE

SUMMARY

From architectural perspective that aims to harmonize physical world with men's lives, space should be designed as flexible and harmonious places that its users will approve or be able to change. Life and preferences of individuals that exist in different social, cultural and economic environments differ parallel to their experiences. Architecturally, this change in individuals appear as alteration of perception and use of space. Goal of this thesis is to bring the designer to a new point of view so that he can perceive people which are the users of space as evolving and differing entities under various factors. For this purpose examples from personalization and appropriation of space are given. This is to give the designer an understanding of flexible and collective design which centralizes the individual.

This thesis contains five chapters. The first chapter includes an introduction which gives the goal, method and scope of thesis.

In Chapter two “ Basic Dynamics which Affects Person's Behaviour” concepts of individual, environment and area of living was investigated. Person was investigated as being an entity under topics; individualization, self, self-schema, identity, personality and character. Environment was investigated under ; physical environment, psycho-social environment, culture, perception . Living space under; space, belonging, privacy, personal space.

In Chapter three “ Personalization and Appropriation of Space” beginning from concept of space to personalization of space and appropriation was identified . Private, public and semi-public space concepts were defined. Examples from personalization and appropriation were given.

In Chapter four “ Design, .Interaction and Alteration of Private, Public and Semi-public Spaces”: a connection to spaces mentioned in Chapter three were made by giving examples of how user and space alter each other.

In fifth and the last chapter; all the topics included in the thesis were analyzed and reviewed architecturally . This chapter targets to propose the designer takeing into consideration an understanding of potential, flexible and collective design.

1. GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı

İnsanlar, ayrı sosyal, kültürel ve ekonomik çevrelerde yaşar, değişik deneyimler edinir, bilişsel şemaları farklı gelişir ve bu gibi etkenlerin sonucunda bireysel olarak kimliklerinde köklü değişiklikler olur. Zaman içindeki rol değişikliği, yaşam biçimi ve değer yargılarındaki değişiklikler aynı insanda bile başkalaşmaya yol açar. Mimari açıdan insandaki bu başkalaşmanın etkisi, mekanların algılanış ve kullanımın farklılaşması olarak ortaya çıkar. Yaşanan ortama verilen tepkiler: kabul edip, uyum gösterme; değiştirmeye çalışma; yok sayma; reddedip, uyarıcıyı terk etmek biçimlerinden biri veya birkaçı şeklinde olabilir.

Özel bir yapı eylemi olan mimarlık (Kuban, 1998), maddi dünyayı insanların yaşamıyla uyumlu hale getirmeye uğraşır. Yaşadığımız ortamı düzenleyerek, insan ve çevresi arasındaki ilişkileri düzenler, kontrol eder ve insan eylemlerine elverişli bir ortamın yaratılmasında rol alır (Erkman, 1973). Bunu yaparken sadece mekanik bir işlevi tanımlayıp onu en ekonomik veya uygun strüktürle donatmaz, aynı zamanda onunla birlikte yaşayan çevreyi de etkiler.

Hayatı ve insanları bu kadar etkileyen bir öge olmasına rağmen, günümüz koşullarında mimarlık giderek standart bir tasarım anlayışına kaymaktadır. Amacı insan olan bu eylemde, genel çözümler üretmek zamanın getirdiği bir zorunluluk olsa bile, çözümlerin özelleşebilecek yani; kişiselleşebilecek ve kendilenebilecek şekilde önerilmesi veya buna izin vermesi, insanlar ve kişisel farklılıkları açısından gerekliliktir.

Daha iyi bir mimarlık için, mimarlığı daha insancıl kılmalıdır, ve bu bütünüyle teknik bir işlevcilikten daha geniş kapsamlı bir işlevcilik demektir (Aalto, 1940).

Mimarlık, fiziksel dünyayı insanların yaşamıyla uyumlu hale getirmeye çalıştığına göre, insanların kullanacakları mekanları kabul edip, uyum gösterebilecekleri, veya değiştirebilecekleri uzlaşmacı ortamlar olarak tasarlamak, özellikle de kullanıcısı belirsiz olan tasarımlarda önemli bir gerekliliktir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Yapılmış olan bu çalışma; genel bir bakışla üretilmiş olan mekanın; özel, yarı özel ve genel mekan sınıflandırması altında, mekansal özelliklerini, algılanmalarını, insanlarla beraber nasıl yaşadığını ve içselleştirdiğini, kişiselleştirdiğini ve kendilenmesini inceleyerek, tasarımcıya yeni bir bakış açısı getirmeyi ve potansiyel taşıyan, esnek, katılımcı tasarım anlayışını yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Tezde, mekanın kendileme ve kişiselleşme ile olan ilişkisi; mekanı algılayan özne olan insan ile başlayarak ele alınacak ve bireyin kimliğinin mekanla karşılıklı etkileşimi ile devam edilecektir. Dolayısıyla tezin konusu olan “**Mekanda Kendileme ve Kişiselleşme**” konusu için gerekli altyapı oluşmuş olacaktır. Mekanı ise özel, yarı-özel, ve genel mekanlar olarak incelenerek, bu mekanların insanlar tarafından ne şekillerde kendilendiklerini ve kişiselleştiklerini gözlem ve mülakatlarla elde edilmiş çeşitli örneklerle betimlenecektir. Bu sayede insanların ve kişisel farklılıklarının mekanların daha önce tanımlanmış sınırlarından ayrı bir şekilde nasıl yorumlandığı (kişiselleşip kendilendiği) ifade edilmeye çalışılacaktır.

1.4. Uygulanan Metod

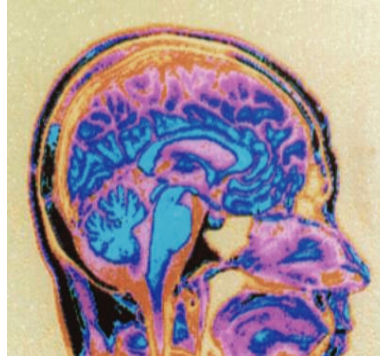
Çalışma için; konu ile ilgili genel başlıklardan yola çıkılarak, konuyu en iyi şekilde anlamlandıracak kavramlar ve birbirleriyle olan ilişkileri incelenmiş, kaynaklar taranarak konuların literatürdeki tanımları araştırılmıştır. Yapılan bu ön araştırmadan sonra tezin strüktürü oluşturulmuş, gözlem ve mülakatlarla, yapılan teorik araştırma zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Gözlemler fotoğraflarla, mülakatlar ise not alınarak belgelenmiştir.

2. İNSAN VE DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN TEMEL DİNAMİKLER

İnsan, fizyolojik, düşünsel, duygusal, toplumsal yanları olan, gerçekten karmaşık ilişkilere sahip, canlı ve değişken bir varlıktır. Psikik süreçler karşılıklı bağımlı ve dinamik bir sistem oluşturur, bir bütündür. Belirli bir anda belirli bir birey veya grup için söz konusu olan ve davranışlarını etkileyen temel dinamikler: kişi, çevre, ve yaşam alanı olarak gruplandırılabilir (Bilgin, 2003). Bilgin'in gruplandığı bu dinamikler tezin bu bölümünde incelenerek, insan ve davranışlarının daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılacaktır; çünkü mimarlığın öznesi olan insanı anlamak tezin bütünlüğü açısından gereklidir.

2.1. İnsan (Kişi)

Nöron birikimi sinirsel yatırımın ötesinde olan, en gelişmiş beyine sahip canlı insandır; bu gelişmenin işlev ve yapılanmasının temelini neokorteks (beyin kabuğu) zenginliği oluşturmaktadır (Canbeyli, 2002). Şekil 2.1' de neokorteks tabakasının beyindeki yeri ve şekli ayrıntılı olarak görülmektedir.

Şekil 2.1: İnsan Beyni ve Neokorteks Tabakası (Encarta, 2000)

İnsan beyinde duyu ve hareket için gerekenin ötesinde, daha çok görsel uyaranlara ve algılanmalarına geniş alan ayrılmıştır. Bir nesneyi ilk önce görüp onu bütün özellikleriyle algılamamız beyin kabuğundaki sayıları düzinelerle ifade edilebilecek yapı ve mekanizmayla sağlanır. Bu süreçten geçerken, herhangi bir uyaran, duyum ve algılanmanın dışında, duygusal değişikliklere de yol açtığı, yapılan pek çok gözlem ve deneyle saptanmıştır (Canbeyli, 2002).

İnsan beyni ve diğer memeli hayvanların beyni arasındaki evrimsel sürecin farklılığı, insanların yeni olguları, bağlantı ve çağrışımları gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Beynimiz gelişirken, duyu ve hareket kabiliyetimizde olağanüstü bir artış yerine, etrafımızda olup bitenleri daha yoğun yorumlama becerisini kazanmıştır (Canbeyli, 2002).

Bu farklılık nedeniyle, var olan çevre koşullarını *kabullenmek* yerine, o koşulları aktif girişimlerle denetleyerek, çaba harcayarak, kendi yaptığı öğelerle çevresini değerlendirmeyi, düzenlemeyi, yeni ve *yapay çevreler* oluşturmayı hedefleyen, davranış biçimiyle bunu gerçekleştiren, tüm canlılar arasında sadece insandır (İzgi, 1999).

İnsanı insan yapan, bu farklılaşmadır. İnsan hayvandan bu yolla ayrıldığı gibi, farklılaşan algılarıyla, bulunduğu çevreyle olan ilişkileriyle birbirinden de ayrılmışlardır. Bu nedenle insan için tasarım yapmak salt temel ihtiyaçlara bağlanamaz, çünkü her insan bir diğerinden farklıdır ve kişisel ihtiyaçları da bu doğrultuda değişkendir. İnsanı ele alırken onun sosyal yönünü de en az fiziksel ihtiyaçlar kadar gözetmek gerekmektedir.

İnsana ‘birey’ özelliği veren öznel ve çevresel faktörler, ona aynı zamanda ‘kişilik’ özelliği veren daha da gelişmiş bir yapılanmaya yol açar. Bu yapılanmanın temel taşlarını da insanın karakteri oluşturmaktadır. İnsanı ve onun sosyo-psikolojik yapılanmasını anlamak için, bütün bu kavramlara daha ayrıntılı olarak bakmalıyız.

2.1.1. İnsanın Birey Oluşu ve Bireyselleşme Kavramı

Birey teriminin kökeninde Latince *individuum* (bölünemez) sözcüğü bulunmaktadır, kendine özgü varoluşuyla bir kişinin, apayrı bir bütün olduğunu ve bu haliyle bölünemezliğini ifade etmektedir (Bilgin, 2003). Felsefe Ansiklopedisi'ndeki tanımıyla, kendiliğini yok etmeden parçalanamayan birey, toplumbilim açısından ise toplumu meydana getiren insanlardan her biri anlamında kullanılmaktadır (Hançerlioğlu, 1976).

Bu tanımlardan yola çıkarak bireyin, hepsini aynı potada erittiği pek çok ayrıttan oluştuğunu; bu yüzden de birbiri içine girmiş ayrıtlarıyla ayrılmaz bir bütün olduğu sonucuna varabiliriz.

Bireyleşme terimi, sadece insanlar için kullanılmaz, tüm organizmalar için geçerlidir ve bu anlamda, **“bir organizmanın kendisine genetik ve sosyal olarak en yakın olan diğer organizmalardan farklılaşmasını”** ifade eder (Bilgin, 2003). Bu tanımla birlikte bireyleşme kavramı, genel olarak bir kişinin diğer kişilerden farklılaşması ya da tekilleşmesi anlamıyla insanın yapılanmasında önemli bir süreç olarak görülebilir.

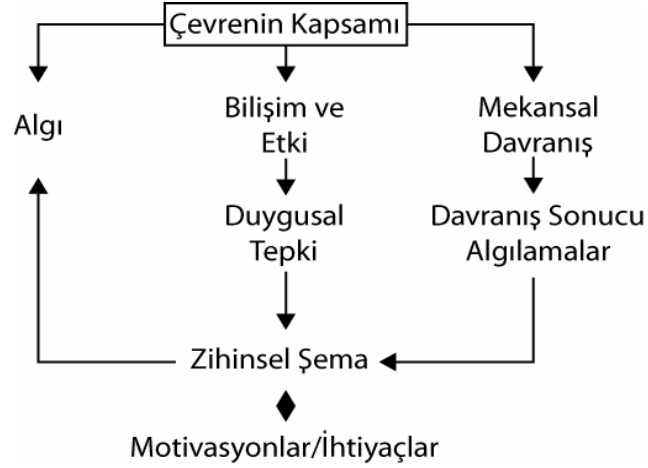
Organik gereksinimleri aynı; ekonomik, toplumsal ve psikolojik gereksinimleri algılamaları ve davranışları çevre elemanlarıyla koşut biçimde gelişmekle beraber kendisine özgü olarak farklılaşan insanlar ‘birey’ olurken, bağımsız organik ve düşünsel verileri fiziksel yeterlik, yetenek eğitim olanaklarından yararlanma düzeyine göre gelişmektedir. Kişiyi başkalarından farklı yapan özellikleri, ona ‘birey’ niteliği kazandıran etmenlerdir. Zaten kalıtımsal farklılık etmenlerini bir yana bırakırsak, her bireyin çevreyi oluşturan elemanlardan etkilenme düzeyi farklıdır, ve bu da her bireyi diğerinden farklı yapar (Usal ve Kuşluvan, 2006). Daha önce “İnsan” başlığıyla, insanın biyolojik olarak hayvanlardan farklılığının önemi vurgulanmıştır. İnsanın hayvandan biyolojik farklılığı dışında bireyselleşmesi ile, birbirinden de farklılaşmış olması, mimarlık için önemli bir veridir.

2.1.2. İnsanda Benlik Oluşumu ve Benlik Şeması

Benlik (self), birey ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimle oluşur. Ait olunan grupların ve komünitenin benliğin oluşumunda büyük etkisi vardır. Geçirilen sosyal süreç, her birey tarafından farklı şekilde algılandığından, önemli farklılıklar oluşur. Benlik Kavramı ise bir kişinin, kendisine ilişkin bilişsel temsillerini içeren algılarının bir özeti gibidir (Bilgin, 2003).

Kişinin daha önceki etkileşimleri sonucu benliğinde oluşan, ve kendi hakkındaki enformasyonu işlemesine yardımcı olan genellemeler benlik şemalarını oluşturur. Deneyimlerle kazanılan şemalar, bireyin kendi hakkında sahip olduğu ve belleğinde tuttuğu temsillere dayanırlar ve edinilen yeni deneyimlere artiküle olur. Benlik şemaları, diğer kişilerin algılanmasında da önemli bir rol oynarlar. Benlik şemalarının sayısı, kişinin olgunluğuna, karmaşıklığına ve çeşitli alanlardaki deneyimlerinin yoğunluğuna göre farklılaşır (Bilgin, 2003). Dünyanın algılaması ve anlamlandırılması daha çok bu şemalar üzerinden okuma şeklinde gelişir. Bu anlamlandırma, objektif olmaktan ziyade sübjektiftir. Düz anlam olarak görülebilecek temel ve sabit kavramsal anlamlara sahip öğelere, daha önceki ilişkiler sonucunda gelişen yan anlamlar da eklenir. Bu süreçle birlikte, düşünme şekli de değişir. İnsan dünyayı bu şekilde kalıplandırıp anlamlandırıdığı gibi kendisini de anlamlandırır. Benlik ve benlik şemalarının birey üzerindeki etkisine ek olarak, mekanın benlik ve benlik şeması üzerine etkisi de bulunmaktadır.

Şekil 2.2’de insan davranışlarının temel süreçleri ve birbiriyle ilişkileri Gibson (1979) tarafından şematize edilmiştir. Görüldüğü üzere zihinsel şema algıyı etkilerken, çevre de algıyı etkilemektedir. Yani çevrenin algıya etkisi zihinsel şemayı biçimlendirir ve bu yeni şema da çevreyi algılamamızda etkili olur. Bunun yanı sıra zihinsel şemayı etkileyen öğelerden biri de çevre ve alt etkeni olarak mekanın etkisidir. Daha ileriki safhalarda çevre ve mekanın insana etkisi ve insanın mekan ve çevreye etkisi daha kapsamlı olarak incelenecektir.

Şekil 2.2: İnsan Davranışlarının Temel Süreçleri (Gibson, 1979)

2.1.3. Kimlik

Kimlik (identity), insanın kendi kendisini tanımlama ve konumlamasını ifadesidir yani, insanın kendisini sosyal dünyasında nasıl tanımladığı ve nasıl konumladığını yansıtır; onun kim olduğu ve nerede durduğuna ilişkin kendine verdiği bir cevaptır. Bu bağlamda, kimlik; **“bir birey ve grubun kendini diğer birey veya gruplardan ayırdedici özelliklerinin bütünü”** olarak tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında kimliğin tanımı, **“daima bir diğerine göre yapılır”** (Bilgin, 2003).

Kimlik, sadece bireysel ve kişisel olarak gelişmez, grupların ve toplumların da kimlikleri bulunmaktadır, ve sosyal yada kolektif kimlik olarak adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra yer kimliği de söz konusudur ve bu konu daha sonra kendileme konusu altında daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

1976’da Lübnan’ı terk edip Fransa’ya yerleşen Amin Maalouf, yarı Lübnanlı, yarı Fransız mı hissettiği sorusuna; **“Her ikisi de!”** cevabını verir. Ona göre **“kimlik bölmelere ayrılmaz, o ne yarımlardan oluşur, ne üçte birlerden, ne de kuşatılmış diyarlardan”**. Kimliğin birden çok olmadığını, bir kişiden diğerine asla aynı olmayan özel bir **“dozda”** kişiyi biçimlendiren bütün öğelerden oluşan tek bir

kimliğin olduğunu söyler (2004). Tasarımcı olarak kişileri, sahip oldukları özelliklere göre sınıflandırarak diğer bireylerle ortak özelliklerine göre gruplandırmak, bir kalıba sokmak çok da anlamlı olmaz, çünkü kimlik formüle edilebilir bir özellik değildir.

Kimlik konusundaki karmaşayı kendi yaşamında deneyimlemiş bir yazar olarak Maalouf, bu konuda: **“Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir”** der, çünkü; ona göre her kişinin kimliği, resmi kayıtlarda görünenlerle sınırlı olmayan bir yığın öğeden oluşur. Aynı kimlik öğelerine çok sayıda bireyde rastlamak mümkün olsa bile, iki farklı insanda aynı bileşimin bulunması imkansızdır. Her birinin zenginliği ve kendine özgü değerini oluşturan da bu farklılıklarıdır. Bu nedenle her varlık tekildir ve potansiyel olarak yeri doldurulamaz. Öyle ki; **“yaşadığımız sevindirici ya da üzücü bir olay, hatta hiç beklenmeyen bir rastlantı kimlik duygumuzda binlerce yıllık bir mirasa bağlılığımızdan çok daha ağır basabilir”** (2004). Kimlik konusunu incelerken Maalouf’un değindiği bu değişim potansiyeli göz ardı edilmemelidir.

Çünkü kimlik durağan bir şey değildir, şartlara ve ihtiyaçlara göre şekillenebilir. İnsanlar hayatları boyunca çeşitli etkilere maruz kalırlar. Bunların arasındaki; yaralayan, iz bırakan olaylar insanların aidiyetleri arasındaki hiyerarşiyi en çok belirleyenlerdir, çünkü dokunulan tek bir aidiyet, bütün kişiliği sarsan olacaktır (Maalouf, 2004). Anlaşıldığı üzere kimlik geçmişten ve yaşantıdan oldukça fazla etkilenir.

Zaman içinde kimliği oluşturan öğeler arasında belli bir hiyerarşi oluşmuş olsa bile, bu değişmez değildir. Zamana, mekana, koşullara göre başkalaşır ve davranışları derinlemesine farklılaştırır (Maalouf, 2004). Yani savaş yaşanan bir yerdeki insanın kimliği, barış durumunda, ya da göç durumunda olduğundan farklıdır. Birinde dini, diğerinde milliyeti, hatta bazen sadece cinsiyeti veya mesleği daha baskın öğe haline gelebilir. Bu baskınlık aslında diğerlerini yok saymaz, çünkü bu öğelerin hepsi kişide yani bütünün içinde mevcuttur. Bu öğelerin yansması ihtiyaçlar doğrultusunda değişir.

Diğer bir yandan, psikolojik olarak güvenlik ve onaylanma güdüsüyle çeşitli açılardan birbirine benzemeye doğru giden insanlar, sosyal yaşamda da, diğer insanlara referans vererek kendilerini görünmez, fark edilmez hale getirebilir. Bu adaptasyon dışlanmaya karşı bir tür önlemdir yada diğerleri gibi olmaya bir öykünme, bir arzudur, fakat bu referans bireyin kimliğinde bir tehdit oluşturursa, kişi yine farklılaşma yoluna giderek, kimliğin yeniden inşası ya da restorasyonu ile farklılık yaratır ve yeniden heterojenlik sağlanır (Bilgin, 1996).

İnsan kendini dışarıya yansıtırken, bazen elinde olsa da, gerçekte olduğu gibi değil, olmak istediği gibi yansıtır. **“Olduğumuz ve olmak istediğimizin toplamı ‘ben’in ta kendisidir, öz imgesidir”** der, Gür (2000) bu konuda.

Bu saptamayı mimari açısından değerlendirmek gerekirse, mekanın sadece insanların kendilerini değil, olmak istediklerini de yansıtabileceği yargısına varabiliriz. Çünkü mekan ve insan arasındaki bağ o kadar güçlüdür ki, pek çok zaman mekan insanı, insan da mekanı yansıtır, biçimlendirir ya da birbirlerini etkiler.

Toplumlarda bireylerin toplumsal çevre ile uyumları, çeşitli kimliklerden oluşan kişilikler olarak yaşanır, yani insanın kişiliği pek çok kimlikten oluşmaktadır (Ergun, 2000). Bu yüzden merkezine bireyi alan “Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme” konusunu ele alırken, insanın kimliğini oluşturan kişilik ve karakter kavramlarına da daha ayrıntılı değinmek gerekir. Gündelik hayatta çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan, özdeş sayılan bu kavramlar aslında birbiriyle ilişkili olup, oldukça farklı anlamlar yüklenmektedir.

2.1.4. Kişilik ve Karakter

Kişilik; kişiyi bütün öteki kişilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümüdür. Genetik özellikler taşıdığı gibi, çevresel izler de içerir. Gelişmeyle değişen yanları olabilen, belli bir oranda süreklilik gösterebilen insan davranışlarıdır. İnsanın kişilik olabilmesi için önce insanlığının bilincine erişmesi gerekir (Hançerlioğlu, 1976).

Kişiliği belirleyen etmenler dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

Biyolojik yapı: boy, ağırlık, sağlık, güzellik yada kusurlar, kalıtım gibi özellikleri

İşlev: aile ve toplum içindeki yada çalışma alanı ile ilgili rolü, görevleri

Yetenek: bireyin enerjisi, arzu ve hırsları, alışkanlıkları, huyları, zekası, analiz ve sentez gücü

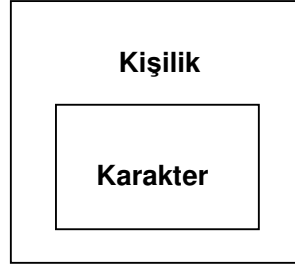
Toplumsal özellikler: içinde bulunduğu toplumun yaşam görüşü, kültürel yapısı, din ve ahlak anlayışı, iletişim olanakları vb.dir.

Görüldüğü gibi ne sadece bireyin fiziksel özellikleri, ne de sadece çevresel veriler kişiliği salt kendi etkisi altında tutar. Kişilik, bütün bu etmenlerin doğurduğu öznel bir bütündür. Kişiliği farklılaştıran etmenleri de kısaca özetlemek gerekirse; fizyolojik gelişim farkları (doğum öncesi farkları ve gelişme dönemi farkları) ve duygusal gelişme farkları olarak literatürde geçmektedir (Usal ve Kuşluvan, 2006).

Karakter ise, insanın doğuştan yapısında var olan ve çevre koşullarına bağlı olarak da ortaya çıkan eğilimlerin tümüdür. Bu ‘kişiye özgü’ nitelikler, kişinin yaşamı boyunca varlıklarını sürdürür yani, kişilik değişebilir özellik gösterirken, karakter değişmez ve süreklidir. Şekil 2.3’de şematize edildiği üzere, aslında karakter kişiliğin bir tür iskeletidir (Usal ve Kuşluvan, 2006).

Usal ve Kuşluvan (2006:80), “Davranış Bilimleri” isimli kitaplarında karakter ve kişiliği, “doğuştan gelen ve karakter adını alan verilerin, kişilik adı verilen ve sonradan kazanılan özelliklerle yeniden düzenlediği ve insanı ‘kendisine özgü özellikler taşıyan’ (diğerlerinden farklı) bir yapıya soktuğu” biçiminde ilişkilendirerek açıklamışlardır.

Kişiliği ve karakteri oluşturan pek çok parametrenin oluşu, bireyin dünyaya bakışını, duruşunu ve ihtiyaçlarını da değiştirdiği düşünülürse, mekanın ana kullanıcısı, öznesi olan insanın tasarımcı açısından çok da kolay öngörülemediği / analiz edilemediği sonucuna varabiliriz.

Şekil 2.3: Kişilik ve Karakter İlintisi (Usal ve Kuşluvan, 2000)

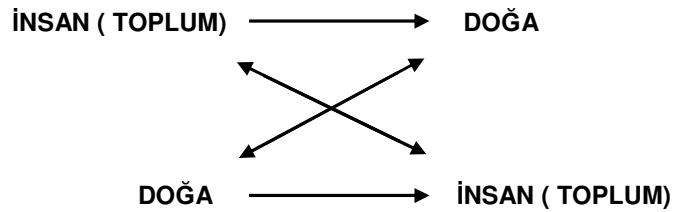
İnsanın farklılaşmasını birey, benlik, kimlik, kişilik ve karakter kavramlarının incelenmesi ile irdeledikten sonra, insan davranışlarını etkileyen ikinci temel dinamik olan çevreyi inceleyerek devam edebiliriz. Bu noktada, “insan” başlığı altında geçen kavramların, çevreden soyut olarak düşünülmemesi gerektiği belirtilmekte fayda var. Çünkü tez, mekanın kişiselleşmesini ve kendilenmesi incelerken çevrenin kişiye ve kişinin çevreye etkisinin de incelemektedir. Daha ileriki bölümlerde tanımları ve ilişkileriyle daha iyi irdelenecek olan “kişiselleşme” ve “kendileme” kavramları bir anlamda kişinin kendi çevresini etkileyerek, mekanda kendi kişiliğini yansıtmaya, kendini mekanda ifade etme biçimlerindendir.

2.2. Çevre

Çevre kavramı, “insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen yada süreç içinde, dolaylı yada dolaysız bir etkiye bulunabilecek, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı”dır (Keleş ve Hamamcı,1998:110). Yani bir canlı varlığın bağıntı kurduğu olaylar ve diğer varlıkların tümü denilebilir. Herhangi bir varlığın belirlenmesinde dış etkenler için de kullanılır (Hançerlioğlu, 1976).

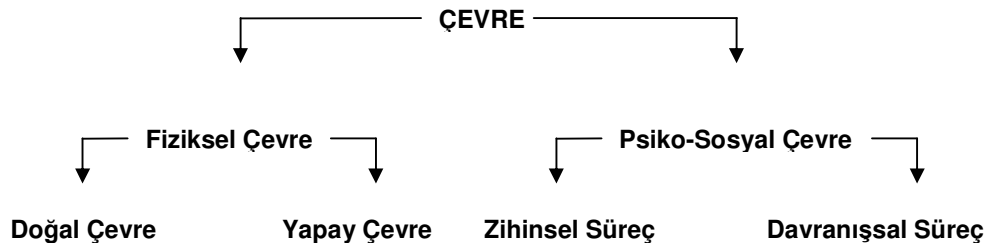
İçinde yer aldığımız dış dünyayı ifade eden çevre, fenomenolojik açıdan merkezinde bireyin bulunduğu iç içe geçmiş tabakalar dizisi olarak görülebilir. Bu anlamda çevreyi bir küreye benzetirsek, bu kürenin tabakalarında, mekansal ve psiko-sosyal mesafesi birbirinden farklı çeşitli kişiler, nesneler ve olaylar yer almaktadır. Birey dış dünyadan mesajlar (uyaran) alır ve dış dünya üzerine eylemde (davranış, etkinlik) bulunmaktadır (Bilgin, 2003).

Çevre'yi; [**İNSAN (TOPLUM) + DOĞA**] olarak formüle eden Sümer Gürel, kavramları en yalın haliyle aşağıdaki şekildeki gibi ilişkilendirilmiştir (Gürel, 2002). Yani Şekil 2.4'te görüldüğü gibi doğa insana, insan doğaya etki ederken, insanın insana ve doğanın doğaya karşılıklı olarak etkisi mevcuttur.

Şekil 2.4: İnsan ve Doğa İlişkisi (Gürel, 2002)

Çevre olgusu için yapılmış tanımlarda çok fazla çeşitlilik vardır, yine de tanımın tüm disiplinlerce uzlaşılan ortak özelliği, çevrenin karışık (complicated) değil, karmaşık (complex) bir yapıya sahip olmasıdır (Gürel, 2002). Şekil 2.5 'te de görüldüğü gibi, daha kolay ilişkilendirmek için çevreyi sınıflandırdığımızda, fiziksel (mekansal etki) ve psiko-sosyal çevre (insan etkisi) olarak bölümlenen çevre, fiziksel olarak doğal ve yapay olabilecekken, psiko-sosyal olarak da zihinsel ve davranışsal bileşenler içerir.

Şekil 2.5: Cevrenin Alt Bölümleri

2.2.1. Fiziksel Çevre

Boyutsal, ısısal, işitsel, görsel çevre gibi somut elemanları içerir. Kendi içinde doğal çevre ve yapay/yapma çevre olarak da gruplandırılır. Fiziksel çevre insan davranışlarını da etkilediğinden psiko-sosyal çevre ile yakın ilişki içindedir.

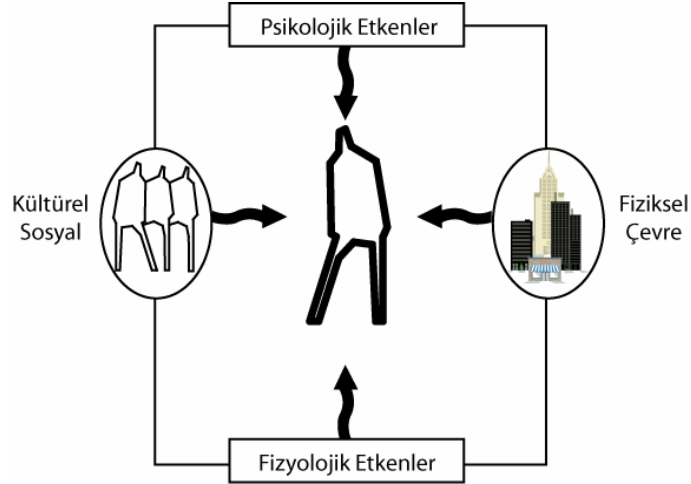
Doğal çevre: Kozmos (evren) çevre olarak da geçen, insandan bağımsız var olan güçler, biçimlerdir. Doğa, ses, ışık, iklim, vb. her türlü doğa oluşumu bu gruba girmektedir.

Eskiden insan üzerindeki etkisi oldukça fazlayken, gelişen teknolojiyle etkisi giderek azalmaya başlamıştır. Coğrafyanın sunduğu doğal kaynak ve malzeme olanakları, yapay çevrenin doğal belirleyicileri olarak yine de etkir.

Yapay Çevre: İnsanın yaşamını sürdürebilmek için, doğal çevrede yaptığı değişiklikler sonucu, kendi amacına uygun düzenlemelerle geliştirdiği çevredir. Yani insanın yarattığı her türlü fiziksel oluşum bu kategoriye girer (Özer, 2002). Daha sonra değinilecek olan “alan” ve “mekan” konuları, insanların geliştirdikleri bu yapay çevrenin (somut yapay çevre olarak da geçer); insanla ilişkisi açısından daha ayrıntılı incelemesi niteliğini taşıyacaktır.

Şekil 2.6’da yapısal çevreyi ve ona etkiyen elemanlar Alper Ünlü (1998) tarafından şematize edilmiştir. Görüldüğü üzere, insana psikolojik ve fizyolojik etkenlerin yanı sıra, kültürel ve sosyal çere ve fiziksel çevrenin etkileri mevcuttur.

Yapay çevre kişinin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılarken kişinin bunun dışındaki, sosyal ihtiyaçları; yani zihinsel, ve davranışsal gereksinimleri açısından da gerekli konforu sağlamalıdır ki bu fizyolojik ihtiyaçlardan çok daha kapsamlı ve karmaşık parametreler barındırmaktadır. Çünkü fiziksel veriler daha belirli, saptanabilir haldeyken, zihinsel ve davranışsal gereksinimler, bireyden bireye değişebileceği gibi, zaman ve koşullara göre aynı birey için bile değişebilir.

Şekil 2.6: Yapısal Çevreyi Anlama (Ünlü, 1998)

2.2.2. Psiko-Sosyal Çevre

Yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için (avlanma, barınma, korunma vb.), çeşitli fiziksel etmenlere maruz kalan, ve bu şartlarla uzun süre başa çıkma uğraşı veren insan, birbirlerine ihtiyaç duymuş, gruplar halinde örgütlenerek sosyalleşmiş, bir topluluğa entegre olmuştur. Birlikte hareket etmenin zorunluluğuyla başlayan bu sosyalleşme sonucunda da, bir iç disiplin olarak insanın sosyal çevresi (kültürel çevre) oluşmuştur. Bu oluşan çevre insanın algısında, psikolojisinde, davranışlarında oldukça baskın bir yere sahiptir.

Özetle psiko-sosyal çevre, çevrenin sosyal bir canlı olan insan ve psikolojisiyle ilişkili olan boyutudur. İnsanın etkisiyle, sonradan oluşan bir çevre olduğu için soyut yapay çevrenin bir elemanı olarak da görülebilir.

Zihinsel süreç: Fiziksel çevre tarafından etkilenen ve insanların gördükleri, duydukları, dokundukları, kokladıkları, çevreyi yorumlamalarıyla zihinlerinde oluşturulan kavramsallaştırmalardır. Kültür, kişiyi etkileyen norm ve kurumlar, toplumsal kökenli olarak; bireysel kökenli olarak da, anlam, algılama, simge, inançlar, kişilik özellikleri gibi bireyin psikolojik oluşumunu etkileyen çevresel öğelerdir.

‘İnsan’ başlığı altında incelenmiş olan birey, benlik, zihinsel şema / benlik şeması, kimlik, kişilik, karakter gibi öğeler insan psikolojisini anlamamız için bir baz oluşturan kavramlardır. Tez kapsamındaki bütün kavramlar çok yönlü bir ilişki içinde birbirlerini besler niteliktedir; birbirinden bağımsız düşünülemeyeceğini belirtmekte fayda vardır.

Davarnışsal Süreç: İnsanların ne yaptıkları ve çevreyle ilgili olarak nasıl hareket ettiklerini içerir (Turgut, 1990). İnsan davranışı gereksinmeden kaynaklanır. Davranışı şekillendiren gereksinmeler ise en zorunlu ve en yaşamsal olandan daha az zorunlu ve daha az yaşamsal ve seçkin olana doğru bir hiyerarşı içindedir (Maslow, 1964). Çevrenin davranışı etkilemesi için öncelikle algılanması gerekir aksi taktirde, insan tarafından değerdendirilmeyecek ve tepki olarak herhangi bir davranış gelişmeyecektir.

Fiziksel çevre ve subjektif olarak gözlenebilen insan davranışının etkileşimiyle mevcut sosyal sistem ve kültürel sistem zaman içinde yapılanmıştır. Fiziksel çevrenin insan yaşamı ile ilgili bölümlerini bu oluşan normlar belirler, böylelikle insanlar günlük yaşamlarında çevreyi nasıl kullanacaklarına ve nasıl tepki vereceklerine ilişkin çevreyi değerdendirirler. Bu aşamada fiziksel çevrenin insan davranışı üzerinde direkt etkisi de olabilir, dolaylı veya etkileşimsel etkisi de olabilir. (Erkut, 1984).

Davranış; biyolojik, kişisel, sosyal, ortamsal, ve kültürel etkenlerle etkileşiminin sonucudur. Buna göre her bir etken çevrede süregelen işlemlere sahiptir. Organizmanın deneyimlediği izlenimler dışında, gelecekteki beklentileri gibi, ortamsal ve kültürel etkenler de etkir (Ünlü, 1998). Davranışın çevre ve insanla ilişkisi Alper Ünlü tarafından Şekil 2.7’deki gibi formülize edilmiştir. Yani davranış çevre ve insanın arasındaki etkileşimin bir ürünüdür.

$$D = f (\text{Ç}, \text{İ}, \text{Ç} \times \text{İ})$$

D: davranış

Ç: çevre

İ: insan

Çxİ: çevre ile insan arasındaki etkileşim

Şekil 2.7: Davranışın çevre ve insan ilişkisi (Ünlü, 1998)

Toplumsal yapının sürekli değişimi ve yeni dinamiklerin oluşumu, yaşamın her boyutunda etkili olduğu gibi yapıyı çevreyi oluşturmada da dönüşüm, değişim ve ilerlemelere neden olur. Yapılı çevrenin oluşumu ediminde yetkili ve sorumlu meslek adamı mimar olsa da, yeni mimarlık alanında toplumsal yapının etkisi son derece baskındır (İncedayı, 2002).

Bu ayrımда önemli olan fiziksel etkiyi ve sosyal etkiyi bir arada insanı etkileyen faktör olarak görüyor olmamızdır. Buradan yola çıkarak mekanı sadece fiziksel değil, sosyal olarak da düşünmemiz gerektiğini söyleyebiliriz. Çünkü fiziksel dünya, sosyal olarak da psikoloji ve algı üzerinden insanı etkilemektedir.

2.2.3. Kültür

Kalıtsal bazı özelliklerle donanık bir organizma olan insan, belli bir toplum ve kültür içine doğarken, o toplumun kültür öğeleriyle yoğurularak gelişir; diğer bir anlamda insan biyo-kültürel ve toplumsal bir canlıdır (Uşal ve Kuşluvan, 2006). Bu nedenle de içinde yaşadığı kültürün, insanın kişiliği, algıları ve kanıları üzerinde etkisi çoktur.

Öğrenilmiş bir yaşayış tarzı olan kültür, belli bir toplumdaki toplumsal inançların, düşünüşlerin, duyguların, davranışların bütünüdür. Manevi bir araç olarak, toplumdaki insanlar arasındaki ilişkileri sağlamaya yarar (Ergun, 1991).

Doğuştan değil, sonradan kazanılmış, yani öğrenilmiş bir kavram olduğu için de, diğer kurallara göre daha esnek bir yapıya sahiptir. Sembolik yollardan iletilip anlaşılırken, kişiler için engel gibi değil, kendilerini yönlendiren bir güç olarak algılanır. Çünkü bir kültüre ait olmak, bir takım kural ve yasaklara uymaktan öte, belirli bir stili, zevki, anlayışı benimsemek gibi düşünülebilir (Bilgin, 2003). Yani bir anlamda kültür bireyin dahil olduğu sosyal bir mekanizmadır.

Kültürel çevrenin başlıca unsurları arasında, aile organizasyonu, ailede verilen temel bakım ve terbiye, cinsel yasaklar, beslenme tarzları gibi birincil etkenler yer almakta, ve bunlar da, dinler, mitler, efsaneler, düşünme teknikleri, iletişim tarzları ve stilleri gibi ikincil yapılanmaya yansıyan sembolik projeksiyonlar gibi, her topluma özgü kişilik tipini belirlemektedir (Bilgin, 2003). Bu yapılanma sayede toplumun ortak değer yargıları oluşturulur ve toplum bir bütün olarak davranabilir.

Toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, eğitip denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlayarak, toplumsal barışı ve huzuru sağlama süreci kültürlenme olarak görülür (Güvenç, 1997). Bunu yanı sıra belirli bir kültüre sahip kişilerin başka kültürden kişilerle bir araya gelerek, çeşitli şekillerde etkilenmeleri sonucunda kültürel ve psikolojik olarak yaşadıkları değişimleri de kültürlenme olarak tanımlayabiliriz.

Sonuç olarak Usal ve Kuşluvan'ın tanımladığı gibi insan; kalıtımla sahip olduğu özellikleri kültürlenerek geliştirebilen ve yeni kültürel değerler yaratabilen bir canlıdır. Çevresiyle etkileşerek gelişimini sürdürür ve kendisine has bir kişilik kazanır ve hepsinden önemlisi kazanılan bu özellikler her insanın kendine özgüdür (Usal ve Kuşluvan, 2006).

“Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme” konusunun içinde insan ve onun meydana getirdiği kültür kavramını incelenmesi gereklidir, çünkü insanların kendilerine özgü olmaları gibi, toplumlarda kendilerine özgüdür ve bu kültüre ait özgünlükler insanların yaşayışlarını ve mekan tercihlerini etkiler.

Kişi ile çevrenin ilişkisi incelendiğinde, bu zihinsel süreci ve davranışsal eylemi oluşturan algı, ara bir süreç olarak göz ardı edilemez bir faktördür.

2.2.4. Algı

Algı; çevre ile organizma arasında süre giden işlemlerin bir parçası olarak, dışsal etkenlerle içsel organizmik etkenler tarafından inşa edilir ve sonucunda elde edilen bilgi yada bilişsel yansımaların da parçası haline gelir (Ünlü, 1998). Tezdeki pek çok kavramın tanımında anahtar rolündedir. Çünkü insanı etkileyen her şey ancak algılanması sayede işlemselliğe geçebilir.

Bireyin çevresi ile ilişkileri çok yönlüdür ve; algılama-anlama-anlatma adımlarıyla gerçekleşir. “**İnsan yapısı çevre**”, bilgilenme ve algılama adımıyla bir dönüşüm süreci olarak görülebilir (İncedayı, 2002).

Çevresel davranış olarak ise algı; çevre ve organizma arasındaki ilişkilerin sonucu olmanın yanı sıra Çevresel Algının İşlemsel Kuramı’na göre, ilişkiden etkilenen çevre ve organizmadaki değişikliklerin de sonucudur. Etkileşimsellikten (interaction) farklı olarak işlemsellik (transaction) söz konusudur, ve deneyimler önemli rol oynar (Ünlü, 1998). Bireylerde algı çeşitli sebeplerden farklılaşabilir. Bu algı farklılıklarının doğuş nedenlerini

- Tutum
- Şema değişiklikleri
- Alışkanlık
- Çevresel bütünün etkisi
- Uyarıcı artış- eksilişi şeklinde sıralayabiliriz (Erkman, 1973).

Tasarım, algılarımız ve oluşturduğumuz kavramlar arasında bir köprüdür. Tasarım sürecinde, daha önceden algıladıklarımızı yorumlarız; yani bir anlamda algıladıklarımızı dönüştürürüz ve böylelikle çevremizi üretmiş oluruz. Bu nedenle de çevremizi algılarımızdan ve kendimizden bağımsız olarak düşünemeyiz. Zaten tasarım süreci; toplumu ve kültürü oluşturan tüm öğelerin birlikteliğinden varolur, ve bir bütün olduğu için de sadece mimar ve/veya plancıların değil, toplumun ortak bir ürünüdür (İncedayı, 2002).

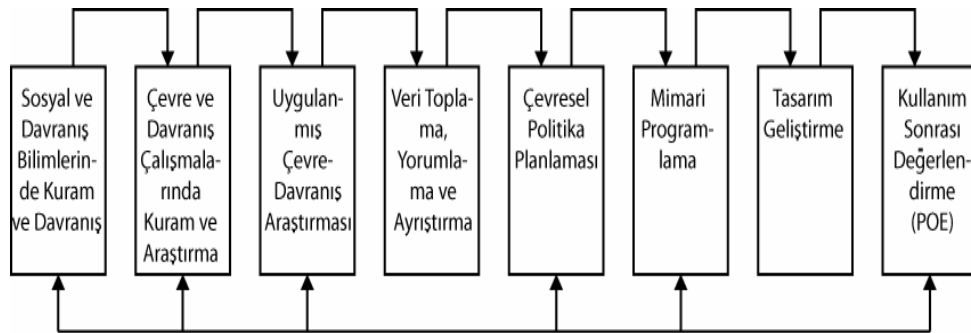
Tasarım konusunda çevreyi tüm yönleriyle inceleyen tasarım alanı ise Çevresel Tasarım Araştırmalarıdır.

2.2.5. Çevresel Tasarım Araştırmaları

Oldukça karmaşık olan insan ile yakın fiziksel çevresi arasındaki etkileşimi bütün ölçekleriyle değerlendiren ve yaşam kalitesini; çevresel politika, planlama, tasarım ve eğitimi gibi konularla ilişkilendiren tasarım alanı; “**çevresel tasarım araştırmaları**”dır ve kısaca “**ÇTA**” olarak adlandırılır (Ünlü, 1998).

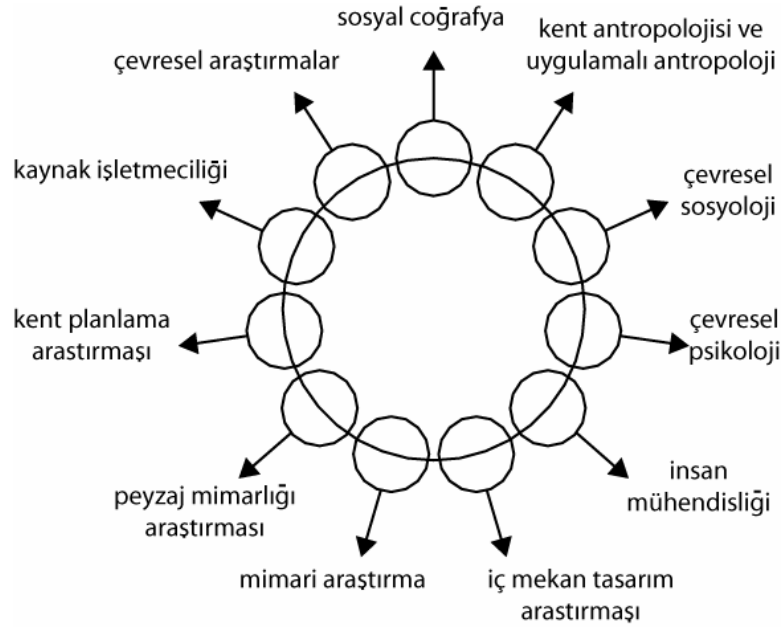
Fiziksel sistemlerde, insan sistemleri arasındaki karşılıklı bağımlılığı içeren konuları kapsayan **ÇTA**’nın çıktıları, tasarım sürecine yön vererek, yaşamsal kaliteyi kentsel ölçekten, iç mekan ölçeğine bütün boyutlarda etkiler. İçerisinde pek çok sosyal bilim alanını ve çevresel meslek gruplarını bulunduran **ÇTA**, disiplinlerarası bir çalışma alanı olmasının yanısıra; süreci öncesi ve sonrasında da temel araştırmadan, açıklayıcı kuramlara ve çevresel meslek uygulamalarına kadar, aşamalı bir çizgisel sürece sahiptir (Ünlü, 1998).

Şekil 2.8’de insan-çevre ilişkilerinde uygulanan araştırma süreci ve kapsamı görülmektedir. Bu çalışmalarla; çevrenin insanlarla etkileşiminde ortaya çıkan sorunların çözülmesi ve hedeflenen amaç doğrultusunda işleyişin sürdürülmesi sağlanmaya çalışılır (Ünlü, 1998).

Şekil 2.8: İnsan-Çevre İlişkilerinde Araştırma ve Uygulama Süreci (Moore, 1979)

Şeklil 2.9’da ÇTA’nın disiplinlerarası ilişkileri görülmektedir. Bir çok alandan veri alarak insan ve çevresiyle ilgili yeni bilgiler edinmeyi sağlayan ÇTA, kent planlama, peyzaj mimarlığı, mimarlık, iç mekan tasarımı, endüstri ürünleri tasarımı gibi yaşam alanlarının hazırlanmasında etkili olan fiziksel çevre tasarımı alanları için önemli bir kaynaktır.

Şekil 2.9: ÇTA (Çevresel Tasarım Araştırması) ve Disiplinlerarası İlişki (Ünlü, 1998)

2.3. Yaşam Alanı

Yaşam alanı ile davranışı etkileyen; gerilim, değer, enerji gibi güçler, karşılıklı bağımlılık içindedir. Birey veya grup, birbiriyle karşılıklı etkileşen bu öğelerin dinamik bir sonucu olarak bütündür (Bilgin, 2003). İnsanı yaşadığı alandan soyutlayarak bu bütünden çıkarmak mümkün değildir. Çünkü tüm bu bahsedilen gerilim, değer ve enerji gibi güçler ile birlikte insanın algılayışı ve mevcut durumu yorumlaması biçimlenir.

İnsan davranışlarını etkileyen üçüncü ve son temel dinamik olarak “alan” konusunu incelerken tezimizin konusu olan “mekanın kişiselleşmesi ve kendilenmesi” konusunun en temel kavramları olan ; alan, kişisel mekan, egemenlik alanı, aidiyet, mahremiyet, gibi kavramlar ele alınacaktır. Bu kavramların ortak özellikleri yerle olan ilişkileridir, ve daha önce ele alınan dinamiklerle yani; “insan” ve “çevre” konularıyla bir bütün olarak düşünülmelidir.

2.3.1. Alan (Territory)

Alan kavramı, hayvan davranışlarının incelenmesiyle ortaya atılmıştır ve fiziksel olarak sınıflandırılmış bir yeri, bir mekan parçasını ifade etmektedir. Aynı kavram insan baz alınarak incelendiğinde ise, bu yer sosyal bir nitelik kazanmakta, fiziksel özellikler sosyalleşmektedir (Bilgin, 2003). Bilgin’in alanla ilgili görüşü şöyledir:

“Alan, bir iç-dış diyalektiğine dayalı bilişsel sınırlandırmalar tarafından yapılandırılmış semantik bir mekandır. Bir başka deyişle, içinde bulunan kişinin kendini merkeze alarak etrafında oluşturduğu, hatlarını belirlediği ve başka yere karşıt olarak ‘burası’ diyerek tanımladığı yerdir. Alanın sınırları bilişsel planda, ben ile diğerlerinin, benim olan ile diğerlerinin olanın ayrılmasını sağlamaktadır. Bu anlamda alan, kişiselleştirilmiş bir mekandır. Ancak, fiziksel ve kültürel özellikleri, aynı sistem içinde bütünleştiği ölçüde de, sosyalleştirilmiş bir mekandır” (Bilgin, 2003).

Daha önce çevre ve insanla ilgili yapılan kavramsal tanımların, alan konusuyla ne kadar ilişkili olduğu, Bilgin'in bu tanımıyla birlikte açık bir biçimde kendini göstermektedir. Çünkü bir alandan bahsedebilmek için bu alanı tanımlayan bireye ihtiyaç vardır.

2.3.2. Egemenlik Alanı

Mekan oluşumuna katkıda bulunan kavramlardan biri olan “Egemenlik Alanı”; bir mekanın yada nesnenin işaretlenmesini, yada kişileştirilmesini içeren bir sınır düzenleme mekanizması olarak tanımlanabilir (Altman, 1975). Gür'ün tanımıyla beş temel özelliği içerir:

- Kişinin mülkiyetinde olan, yasal ve/veya töresel olarak denetleme hakkına sahip olduğu,
- Ölçekten bağımsız,
- Dış etkenlere karşı savunulan sınırlara sahip, korunan,
- İnsanın herhangi bir gereksinmesini karşılayan herhangi bir yer,
- Kişinin egemenliğinde olduğundan, kolaylıkla kişiselleştirebildiği alanlardır (2000).

Topluluktaki çeşitli ilişkilerin tanımlanması ve düzenlenmesi için bir araç olan egemenlik alanının boyutları zaman içinde değişme veya kayma gösterebilir, ölçü ve konumu örgütlenmenin sosyal yapısına bağlıdır. Egemenlik alanının sınırları kavramsal ya da fiziksel olabildiği gibi, sözlü yada sözsüz belirlenmiş de olabilir (Gür, 2000).

Alan başlığında tanımlanmış olan kişisel alan ile egemenlik alanı arasındaki farkı belirtmek gerekirse, kişisel alan, kişi ile birlikte taşınır çünkü merkezi insanın vücududur; egemenlik alanının merkezi ise, insanın denetlediği, koruduğu, en temel ihtiyaçlarını karşıladığı, kendi egemenliğini ilan ettiği yer, yani genellikle evidir diyebiliriz.

2.3.3. Aidiyet

Çevreye aidiyet, bu çevrenin her bireyi tarafından içselleştirilmesidir. Bireyin çevresiyle olan bu ilişkisi; özgür bir bireyle toplum arasındaki bir sözleşme değil, çevre ile birey arası bir bağımlılık gibi düşünülebilir (Bilgin, 2003).

Aidiyet gruplarına örnek olarak, bireyin de içinde yer aldığı aile, komşu, okul, meslek grupları verilebilir.

Aidiyet hissi, daha önce bulunulan yerden ayrıldıktan sonra, özlem ve özlemi dile getirme şeklinde olabilir. Köyden kente göç ettikten sonra, yada vatanından başka bir ülkeye göç ettikten sonra, insanlar daha önce yaşadıkları, ait oldukları köy, kent veya ülkeye hasretlerini sık sık dile getirebilir yada oradaki yaşamsal ve bunun sonucunda da mekansal alışkanlıklarını sürdürmeye çalışabilirler.

Aidiyet, insanları mekana ve sosyal ilişkilere bağlama potansiyelinin yanında, ister gerçek ister kurmaca olsun, belli bir yerde olma fikrini, yada özlemini duygusal olarak yaratır. Mekanın bu duygusal çekimi, köken veya kökensizliği, vurgulayarak varolur. Ulusal ve uluslararası politik ve ekonomik çıkarlar nedeniyle küreselleşen günümüz dünyası, toplumsal çıkarlarla sıkça çelişmektedir, ve bu çelişkinin arayüzünde, aidiyet, yerellik ve kimlik kavramları giderek güncelleşerek yapılanmaktadır (Lovell, 1998).

Geleneksel toplumsal bağlarının çoğunlukta koptuğu kent yaşamında, özgürleşmenin bedeli genellikle insanlardaki yabancılaşma duygusu olarak ortaya çıkar. Bu yabancılaşmanın önüne ise ancak aidiyet duygusunu yeniden hissettirme ile geçilebilir, bunun için de katılımı insanların sahiplenmeleri ve yerle bağlarını yeniden kurmaları sağlanabilir.

2.3.4. Mahremiyet

Latince *intimus* olan **mahremiyet** (intimate), “en iç”, “en derin iç” anlamına gelir ve kişiye göre değişen bir ihtiyaç olarak görülse de, genelde aynı kültüre sahip toplumlarda birbirine yakın değer ve anlam taşır. Tüm kültürlerde mahremiyeti düzenleyici kurallar bulunmakla birlikte, düzenlenme şekli ve mekanizmaları kültürlerle özgüdür (Bilgin, 2003).

İnsanların diğer insanlarla ilişkilerinde ortaya çıkan kişisel mahremiyet, aile içi samimi ilişkilerle ortaya çıkan bireysel mahremiyet, aile-konuk, aile-komşu, iş arkadaşları arasındaki sosyal ilişkilerde ortaya çıkan sosyal mahremiyet, ve yabancılar arasındaki, geçici beraberliklerde ortaya çıkan kamusal mahremiyet olarak dört farklı mahremiyet ihtiyacı tanımlanabilir (Gür, 1996). İstenen mahremiyet düzeyini elde etmek için alansal davranış biçimi bir araç olarak kullanılır ve kişiler arası sınır böylelikle kurulmuş olur.

Mahremiyetin en genel ortaya çıkış hali, bir kişinin diğerlerinin gözlemlerinden uzakta veya yalnız kalarak, kişisel özgürlüğü sağlaması, özü ve kimliği ile ilgili konularla ilişki içinde bulunmasıdır. Bunun yanı sıra “sıkı birliktelik” de mahremiyetin diğer bir şeklidir (Ünlü, 1998).

Genelde duygu yoğunluğu, kendi hakkında dışarıya verilen enformasyonun nicelik ve niteliği, uzun sürelilik, bağımlılık ve bağlılık mahremiyetin artmasıyla birlikte artar. İnsanların içinde bulundukları durum ve eylem ilişkisine algısal, bilişsel ve davranışsal olarak yön veren faktörlerden biri olan mahremiyet, toplumun geliştirdiği düzenleme mekanizmalarından biridir.

Tüm toplumlarda olduğu gibi Eski Türk evlerinde de, mahremiyet konut mekanının gelişimine etkili olan faktörlerden biridir. Yüksek avlu duvarları, sağır çıkmalar, pergolalı pencereler gibi mimarinin genel karakteristiğini oluşturan bazı elemanlar mahremiyet ihtiyacı doğrultusunda zaman içinde gelişmiştir.

Mahremiyet sağlayıcı fiziksel ve psikolojik olanaklar, ilkel ve geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçildikçe artar. Çünkü İlkel toplumlarda cinsiyet rolleri, toplumsal roller, tabular ve aile sorumlulukları, klan reisleri ve aile büyüklerinin koyduğu katı kurallarla belirlenirken, modern toplumun serbestisinin sonucu olarak mahremiyete getirilen yorumlar daha esnek, ve daha çeşitlidir (Gür, 1996).

2.3.5. Kişisel Mekan (Personal Space)

İnsan-mekan ilişkileri çerçevesinde ortaya atılan kişisel mekan kavramı, her bireyin kendi çevresinde olan, sınırları savunulan, diğer bireylere yabancı olan kişisel alanı ifade eder. fiziksel ve bilişsel olarak bireyin hakim olduğu bu alanda, mahremiyet düzeyi yüksektir (Bilgin, 2003).

Bilgin'in (2003) konu ile ilgili yaptığı kavramsal taramada, kişisel mekanın çeşitli anlamları mevcuttur. Bunlar:

Seguin'e göre; “ kişinin etrafında bulunan ve onun vücut şemasıyla bütünleşmiş çevre parçası”

Sommer'e göre; “girişi korunan ve duygusal yükler taşıyan bölge”

Morval'e göre; “gerilim ya da kaygılardan kaçınmak için işgallere karşı korunan, kişilere ait olan ve vücudu çevreleyen mekan parçası” olarak sayılabilir.

Organizmayı çevreleyen bu özel alan, bir kişi veya organizma tarafından çiğnendiğinde son derece kritik bir alandır. Bundan dolayı özne farklı hoşnutsuzluk düzeyleri gösterebilir (Ünlü, 1998).

Kişisel mekan sosyo-kültürel niteliklidir, bireyle birlikte yer değiştirir. Esnek, değişken; fiziksel yanları olmakla birlikte salt fiziksel referans noktalarına indirgenemez bir yapısı vardır (Morvel, 1981).

Her bireyin etrafında bulunan, ve bireyin fiziksel ve bilişsel olarak hakim olduğu kişisel alanı ifade eden **kişisel mekan** (personal space) kavramı, mekanın çeşitlenmesinde, esneklikte ve kişiselleşmede, çok önemli bir rol oynar; ve yaşayan mekanların tasarlanmasını, mimari kalıplardaki sosyal etkileşimin canlanmasını

sağlar. Kişiselleşmenin içsel ve/veya dışsal açıdan zayıflaması, mekanların monoton, boş ve sıkıcı hale gelmesine ve sosyal etkileşimde düşmeye neden olabilir (Ünlü, 1998).

Tasarım ve uygulama aşamasında her mimarın parametre olarak dikkate alması gereken başlıca konuları ele aldıktan sonra, bölüm sonuçlarıyla bu faktörlerin mimarlar için önemini bir kez daha vurgulamakta yarar var.

2.4. Bölümün sonucu:

Bu bölümde insan ve davranışını etkileyen dinamikler incelenerek insanın çevre ile ilişkileri mercek altına alınmıştır. Mekanı anlamlandıran kültür, algı, aidiyet, mahremiyet gibi kavramlarla, insan ve çevre ile mekanın daha kolay ilişkilendirebilmesine çalışmıştır.

Kısaca özetlersek; insan davranışlarının çevreyle etkileşime girmesiyle, çevresi ve bulunduğu mekan biçimlenmeye, kimlik kazanmaya başlar. Bu oluşan kimlik hem fiziksel çevreyi, hem de kişinin kendi kimliğini etkiler. Sonuçta her iki bileşen karşılıklı olarak kimliklerinin (mekan kimliği- kullanıcı kimliği) oluşumunda birbirine etkileşimde bulunarak değişir. Bunun yanı sıra insanın, içinde bulunduğu toplumla süren ilişkisi de, oluşturduğu çevreyle ortak noktalarda buluşturmaya çalışmasıyla işlerlik kazanır. Kimlikler arası bu iletişim sonuçta kişilerin yaşamlarını ve kimliklerini sürdürebilecekleri bir çevre yaratmaya ulaşmada önemli bir adımdır (Örer, 2002).

Bir mekan, toplumsal, psikolojik ve fizyolojik açılardan kullanıcıyı rahatsız etmeden yaşamını sürdürmesini, ve yaptığı işlerde verimli olmasını sağlayacak olanakları sunan çevre koşullarını sağlamalıdır (Ertürk, 1976). Bu bağlamda, öznenin çevresinin kalitesi kişinin fiziksel çevresinin ve ona sosyal olarak yüklediği anlamın yeterliliğiyle anlaşılabilir (Şekil 2.10). Bu bölümden çıkarılabilecek en önemli sonuç, anlamın insan için önemidir.

$$\text{Öznenin Çevresinin Kalitesi} = \text{Fiziksel Çevre} + \text{Sosyal Anlam}$$

Şekil 2.10: Öznenin Çevresinin Kalitesi (Here, 1979)

Tez, “**Mekanda Kişiselleşme ve Kendileme**” konusunu ele alırken; kimlik, çevre, mekan, gibi konuları bu nedenle irdelemiştir. Mekan oluşturan tasarımcılar olarak mimarların, insanlar için yarattıkları ortamı salt fiziksel konfor açısından değil, sosyal olarak da anlamlı mekanlar olarak ele almaları ve biçimlendirmeleri bir gerekliliktir. Her insan birbirinden o denli farklıdır ki, bir mimar bunu ya mekanı direkt olarak o mekanda yaşayacak insanlarla birebir ilişki kurarak yapabilir, ya da kullanıcısı belirsiz bir şekilde tasarladığı mekanı, insanların sonradan anlamlandıracakları esneklikte tasarlayarak kullanıcıya bir takım özgürlükler sağlar.

Frank Lloyd Wright (1910), “Organik Mimarlık” isimli yazısında, insanın yaşam alanının kendi içinde uyumlu, anlamlı ve güzel, çağdaş yaşamla iç içe ve içinde yaşayanların bireysel gereksinimlerini özgürce ve kolayca karşılamalarını sağlayan, rengi, deseni ve doğasıyla işlevine uygun ve bu nitelikleriyle işlevini ifade eden tam bir sanat yapıtı olarak tasarlamayı kendi ve diğer mimarlar için bir hedef olarak belirtmiştir. Bugün bu hedef hala önümüzde durmakta. Çünkü insanların yaşam alanları, giderek aynılaşmaktadır. Oysa insanlar kişilikleriyle, demografik özellikleriyle, kültürleriyle, aidiyetleriyle, alışkanlıklarıyla ve pek çok özellikleriyle tamamen birbirinden farklı ve öngörülemez çeşitliliktedir.

3. MEKANDA KİŞİSELLEŞME VE KENDİLEME

Üç boyutlu ve içinde yaşanan bir hacim olan *mekan*, ve *form* mimarinin fiziksel yapısını oluşturan asal elemanlardır (Erpi, 1999). Mimar mekan oluşturma, tasarlama eyleminde bulunurken, sadece teknolojik ve işlevsel yöntemler kullanırsa, mimari anlam kaybolur ve her şey birbirine benzeyerek tekdüzeleşir. Çünkü, çevreyle ilişki sadece pragmatik olarak saptanır ve, yaratıcı ruhun ortaya çıkabilmesi için gereken gerilim olmaz. Metodoloji etkin bireyin çevresiyle geliştirdiği yaşamsal çarpışmanın yerini alır. Oysa, özgünlük ancak bireyin gerçekte çarpışması ve yer, zaman ve insanlara karşı kendi kişisel sorumluluğunu tanımasıyla var olur (Reinhard ve Oswald, 1960).

Bu bölümde mekan tanımı ve mekanın kişiselleştirilmesi ve kendilenmesi konuları ele alınacaktır. Buna ek olarak, mekan özel, yarı-özel, ve genel mekanlar olarak kullanımlarına göre incelenecektir.

3.1. Mekan

İçinde bulunulan yer demek olan “mekan”, var olma anlamına gelen Arapça *kevn* sözcüğünden türemiştir (Hancerlioğlu, 1976). Moles (1992) ‘e göre soyut bir anlama sahip olan mekan, metre veya benzeri birimlerle ölçülür. Mekana insan ilişkisi eklenirse, mekan yer haline gelir. Yer ise işlev yüklü, dolu, somut bir mekandır. Hem bir yapısı vardır, hem de insan etkinliklerinin temelinde yatan bir kimliğe sahiptir.

Sosyal psikolojik olarak ise mekan, içinde yaşayan insanlar sayesinde var olan bir yerdir ve bu tanıma göre insan ve onun çevresiyle olan ilişkileri öne çıkarmaktadır; davranışlarımız da bu ilişkilere göre şekillenmektedir (Bilgin, 2003). Erkman’ın deyişiyle; **“insanın içinde yaşadığı ortamı etkileyişi, ondan ne beklediği ve onu nasıl görmek istediği biçiminde de anlaşılabilir”**(Erkman, 1973).

Şekil 3.1’de insanın ve mekanın karşılıklı ilişkisinin Erkman tarafında şematize edilmiş hali görülmektedir. Mekan ve insan birbirinden karşılıklı olarak etkilenmektedir. Bu etkilenimin mekandaki yansıması biçim olarak ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı etkileşimde algı ve tasarlama iki önemli etkidir.

Şekil 3.1: İnsan ve Mekanın Karşılıklı İlişkisi (Erkman, 1973)

İnsanla düzenlenmiş ortam arasındaki bu çok yönlü ilişki ve bağıntılar, mekanın kullanıcıyla karşı karşıya gelmesiyle, yani algılanmasıyla başlar ve algılanan çevre anlaşıldıktan –anlamlandırıldıktan- sonra, mekanın yorumlanmasıyla devam eder. Ortamı nasıl yorumladığınız, onu kullanışınızı belirler. Yorum ise kişiseldir; Erkman’ın da dediği gibi: **“onu nasıl görmek istediği”**nizdir aslında. Düzenlenmiş ortam, bu yorum ve o anki mevcut ihtiyaçlar üzerine temellendirilerek kullanılır, ilişki kurulur.

İnsanın bina yapmadaki amacının barınma yerleri, yani nesneler, bitkiler, hayvanlar ve tanrılar için sığınacak büyük mağaralar yaratmak olmadığını belirten Hermann Finsterlin (1924), binayı **“kendi bedeniniz yada diğer insanlar için kalıcı bir dölyatağı adayın”** diyerek, mekanı ruhun bir yansıması olarak betimlemiştir. Bu betimlemeyle mekanın **“dünyasal metabolizma tarafından belirlenmiş doğa ruhlarının ürünü değil, insan ruhunun en iyi değirmen taşları tarafından inatla öğütülmüş”** bir yer olduğunu anlatmak istemiştir.

En ileri hayvan türünün “**insan**” haline döndükten sonra ilk barınağa hak kazandığını ve “**anne gibi doygunluk veren bir organ**” olarak gördüğünü “**mekan**”ın, aslında “**insanın ilk doğal ‘barınak’ının çocuğu**” olduğunu kabul etmiş, “**çevresindeki dünyayı görmeyen herkese kendi içindeki sesin yankısını duyurarak en düşük mekansal sınıftaki kalabalığın sağlayamayacağı bir mutluluk veren ruhun damgası**” (Finsterlin, 1924) diyerek, mekanın insanın bir kişiselleşmesi ve kendilemesi olduğunu çok özgün bir şekilde anlatmıştır.

3.2. Mekanda Kişiselleşme (personalization) ve Kendileme (appropriation)

Mekan anlayışı; bireyin konumuna göre perspektif olarak yapılan ve bireyin algıları üstüne odaklanan, algısal, subjektif, perspektif, yaşantısal ve yaşamsal bir ihtiyaçtır (Bilgin, 2003).

Mekanı, insan eylem ve etkinlikleri için gerekli bir donanım, bir hammadde olarak görmelidir (Bilgin, 2003). İşte bu hammaddeyi insanın ve toplumun kendi yaşantısına, kültürüne, algı ve değerlerine, ve daha önce ele almış olduğumuz pek çok etkene göre biçimlendirmesi ve düzenlemesi mekanın kişiselleştirilmesi ve kendilenmesinin temellerini oluşturmaktadır. Bir tür sahiplenme sembolü olarak çevre kişiselleştirilir ve işaretler konularak kendilenir. Bu olgularla birlikte, sosyal etkileşim düzenlemekte, çeşitli sosyal ve fiziksel dürtülerin (egemenlik alanı, kişisel mekan gibi) tatmin edilmesi sağlanmaktadır. Bu dürtüler daha baskın olarak biyolojik değil, sosyaldir. Kültürden kültüre farklılık göstermesi buna delil oluşturmaktadır.

Tez boyunca kendileme ve kişiselleşme kelimeleri hep bir arada kullanılmış olsa da, birbirinden ayrı anlamlara sahip kavramlardır. Aşağıda bu iki kavram ayrı olarak ele alınmaktadır.

3.2.1. Mekanda Kişiselleşme (personalization)

Hegel'in hukuk felsefesinde, bir şeye sahip olmak; bir şeyi doğrudan fiziksel olarak almak, o şeyi biçimlendirmek yada o şeyi sadece bizim olarak nitelendirmek yollarından biri olarak biçimlenmektedir (Bilgin, 1991).

Bir şeye sahip olmanın, sadece fiziksel anlamda “almak” olarak algılandığı günümüz dünyasında, aslında bir şeyi biçimlendirme yoluyla sahip olma, o şeye istemini kabul ettirme, ve bunu yaparken kendi kişiliğini yansıtarak kişiselleştirme, özellikle “mekan”ın “yer”leşmesi, ve anlam kazanması bağlamında daha etkindir. Böylelikle o yeri gerçekten bizim olarak adlandırabilir, kendimize ait olduğunu ifade ederiz. Kişiselleşmenin kendilemeden farkını işte bu söylem/ifade oluşturmaktadır.

İnsanın bulunduğu yeri kişiselleştirmesi, çevresine göre kendi farklılığını ortaya koymasıdır. Bu yerin kimliği (place identity), o yerde yaşayan insan veya insanların bu yeri kişiselleştirmesiyle, diğer yerlerden farklılaştırmasıyla ifade edilir. Bu da, insanın mekanla ilişkileri doğrultusunda başka yerlerden farklı bir “burası noktası” oluşturması anlamına gelmektedir. Böylece yaşanan evin diğer evlerden, yaşanan mahallenin diğer mahallelerden, yaşanan kentin diğer kentlerden ayırt edilmesi ve “benim evim”, “benim mahallem”, “benim kentim” şeklinde nitelendirilmesiyle gerçek veya sembolik olarak yer kimliği inşa edilebilmektedir (Bilgin, 2003).

Bir yerin kimliği, o yere bireyler tarafından mal edilen ve yüklenen, o yeri diğerlerinden ayırt eden özelliklerin ve anlamların bir bütünüdür Mekansal yaşam alanlarının (ev, sokak, mahalle, köy, kent vb.) ayırt edici özellikleriyle ifade edilmesidir. Bu özellikler, belirli bir yerin objektif özelliklerinden farklı olarak, çoğunlukla bireyin algıladığı niteliklerdir (Bilgin, 1997).

Mekansal kimlik ya da yer kimliği kavramının kaynağını, bir mekan parçasının kendilemesi oluşturmaktadır, mekanın değeri ve davranışlarımız, mekanla kendileyen insan arasındaki bu çok yönlü ilişkiye göre açıklanabilmektedir.

3.2.2. Mekanda Kendileme (appropriation)

En genel tanımıyla; bir şeyi kendisi için alma, kendi kullanımına ayırma eylemini belirten kendileme,

Yasalar açısından; bir mekan parçası veya eşyalar üstündeki egemenlikle ilgilidir, mülk edinmeyi belirtir;

Teknik olarak bir eşyanın işlevsel kullanımını, yani bir işe uygun bir şeyi alıp kullanmayı belirtir;

Antropolojik açıdan nesnel gerçeklik, üzerinde insanın eylemde bulunduğu bir gerçeklik olarak tanımlandığında kendileme, gerçeklik üzerinde, insanın kendini gerçekleştirmesine yarayan bir etkinlik biçimini belirtir;

Kültürel açıdan bireyin gizli potansiyellerini gerçekleştirmesini ve değer kazanmasını sağlayan çevre özelliklerine referansla tanımlanır;

Psikolojik açıdan, duyumsal, devimsel ve algısal etkinlikle kendi kontrolünü tanımayı, bireyin, şeylere ve dünyaya hakim bir konuda görülmesini belirtir. Çok anlamlı bir terimdir ve 1970'lerden beri kullanılmaktadır (Bilgin, 2003).

Kendileme, bir yerin yada mekanın dönüştürülmesiyle ortaya çıkan, bireyin ya da toplumun otoritesi, bir denetim göstergesi olarak görülebilir. Birey kendine ait, kendinin kıldığı bir mekanı, düzenlemekte, organize etmekte ve diyalektik olarak diğerlerinin mekanına ve/veya çerçeveye göre farklılaştırmaktadır. Bu olgu, genel olarak kendileme (kendinin kılma, sahiplenme kavramıyla da ifade edilmektedir (Bilgin, 1997).

Kendileme bir kişi yada grup tarafından, diğer insanlarla aralarındaki sınırları düzenlemek için, bir yerin, yada nesnenin işaretlenerek şahsileştirilmesi, “sahiplenilmiş” olduğu mesajının iletilmesi davranışıdır. Yani kısaca bireyin, diğer bireylerle arasında bir tür sınır düzenlemesi, tanımlamasıdır.

Mekan kimliğinin oluşumunda, “birey” kaynaklı en önemli etken ve bileşen olan kendileme; kişinin mekanla diyalogundaki en açık ve yalın ifade biçimidir. Sorumluluk duygusunu da birlikte getiren kendileme ile oluşuna katılan nesneler benimsenir, korunur, bakılır, sevilir (Örer, 2002).

Yaşanan ortamın oluşması, birbirinden soyutlanamayacak iki evrede gelişir, bunlardan ilki ortamın düzenlemesiyle, ikincisi düzenlenmiş ortam ve insan arasındaki ilişki ve bağıntılardır (Erkman, 1973). Kendi etraflarında eşyalar yerleştirilerek çevrede kök salmak, bir yeri düzenlemek, bu yerin diğerine açılışını yada kapanışını kendi isteklerine göre ayarlamak, bu yerin bazı öğelerini yok etmek başlıca kendileme yöntemleri olarak sayılabilir (Bilgin, 1997).

İnsan, çevre ve alan olarak daha önce incelenen temel dinamikler, insandaki kendileme kişiselleşme davranışının nedeninin daha iyi anlaşılması için gerekli olan temel kavramları içermektedir.

3.3. Mekan Kullanımında Özel, Yarı Özel ve Genel Mekan Kavramları

Moles, mekan ve yerleri kavramlaştırmaya yönelik gözlemlerinde (1992), üç temel referans ortaya koyar: Bunlardan ilki, “burası”nın “başka yer”den, “ötesi”nden farkının bilincine varmayı sağlayan ve ikinci bölümde incelemiş olduğumuz “kimlik” (identite) kavramıdır. İkincisi, insan-mekan ilişkisinin anlamını oluşturan ve bu bölümde irdelenen “kendileme” (appropriation) kavramıdır. Üçüncüsü ise belirli bir mekanda yer bulma, dahil olma tarzını, bu mekanı tanıma/bilme tarzını ifade eden ve sosyal kontrol alanı ya da komünite kavramını doğuran kök salma (enracinement) kavramıdır. Bu saptamadaki üç öğe de insanın mekanla ilişkisinin önemli dışavurumlarıdır.

Tez bu aşamada özel, yarı-özel ve genel mekanların tanımlarını yaparak kişiselleşme ve kendilemenin, özel, yarı-özel ve genel mekanlardaki genel kullanımlarına değinecek ve insanın mekanla ilişkisini inceleyecektir.

3.3.1. Özel Mekanlar

Mekanın, bir kişi yada grubun yaşamındaki önemi, bulunulduğu süre, yaşamdaki merkeziliği, misyonu ve sahiplenilmesi ile doğru orantılı olarak artar. Özel mekanlar, belirli birey ve gruplara ait olan, açıkça kendilerine aitliği tanımlanmış, görelilik olarak kalıcı mekanlardır ve bu bağlamda birey için birincil öneme sahiptir, birincil alanlar olarak sınıflandırılırlar.

Özel olarak belirli kişilerce kullanılan mekanlar olan; ev, apartman, konut, mesken gibi ikamet edilen alanlar, başlıca özel alanlar olarak sayılabilir. Bunun yanı sıra, iş yerleri gibi kurumsal ve sosyal alanlardaki kişinin özel kullanımına tahsis edilen mekanlar da özel mekanın kapsamı içine girmektedir.

Yemek yeme, dinlenme, uyuma, arınma, barınma gibi en temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanması için çeşitli fonksiyonları karşılar hale getirilerek özelleşen mekanlar, bu temel ihtiyaçların belirli bir mahremiyet düzeyini gerektirmesiyle birlikte, insanların özel mekanı haline de gelmektedir. Bu nedenle, insanların kendileri hakkında nicelik ve nitelik olarak en fazla enformasyon verdikleri yerlerdir.

Sahip olduğu mahremiyetten ötürü çoğunlukla karı, koca, çocuk, kardeş gibi ilişkileri evlilik ve kan bağına dayanan, veya birlikte yaşamaya karar veren insanların paylaştıkları yerlerdir. Sahip olunan bu bağlardan ötürü, özel mekanların ortak kullanıcıların birbirini etkileme düzeyi de yüksektir. Bu bağlamda özel mekanlar, yüksek etkileşimsel mekanlar olarak sınıflandırılabilir.

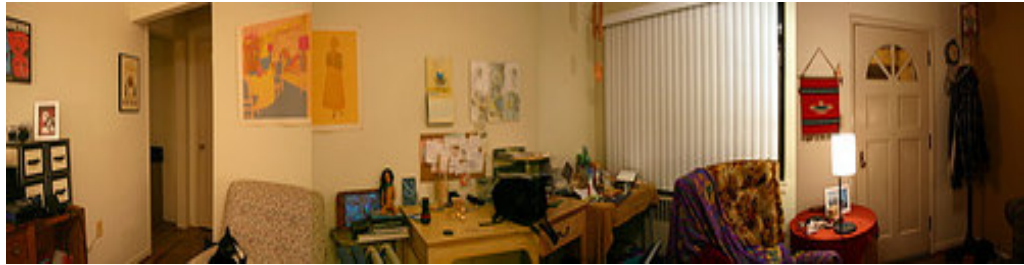
Yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü, en çok vakit geçirilen ve sahiplenilen; kullanıcısının uzun süre değişmediği, kullanıcısına dair en fazla fiziksel ipucu ve simgesel öğeler taşıyan, en ayırt edilmiş işlevleri olan ve bu işlevlerin de birbirleriyle örtüştüğü, kullanıcısının yaşayışına, genel ihtiyaçlarına göre en çok özelleşen, yaşam alanlarıdır.

Düzenlenme şekli ve mekanizmaları kültüre özgü olabilmekle birlikte, kişiden kişiye, gruptan gruba değişken özellikler gösterir, öznelir. Gündelik hayatın büyük bir kısmının geçtiği bu mekanlar, Türk kültüründe mahremiyete sahiptir. Dışa kapalı bir alan olarak gelişmiştir.

Bu mekanlarda yapılan en genel etkinlikler Gür'ün tanımına göre aşağıdaki gibi sıralanabilirler:

- Zorunlu biyolojik etkinlikler ve soy sürdürmeye yönelik etkinlikler
- Beslenmeye yönelik etkinlikler
- Dinlenmeye yönelik etkinlikler
- Sağlık ve bakımla ilgili etkinlikler
- Eğitsel ve entelektüel etkinlikler
- Aile arasında eğlenceye yönelik etkinlikler
- Sosyal etkinlikler (davet vs.)
- Dinsel etkinlikler
- Hobi ve diğer yan uğraşlar (sportif, evcil hayvan vs.)
- Onarım bakım
- Depolama şeklinde sıralanabilir (Gür, 2000).

Kullanıcının başka şekilde gözükmeye gerekliliği/ihtiyacı özel mekanlarda minimumdur. Bundan dolayı da, kullanıcıyı en çok tanımlayan, dışa vurumun, kişiselleşmenin ve kendilenmenin en çok olduğu mekanlardır. Mahremiyeti yarı özel ve genel mekanlara göre çok daha fazladır ve bundan dolayı dışarıdan mekana kabul edilen diğer bireyler sınırlıdır, yakın arkadaşlık ilişkileri, kan bağı, komşuluk gibi özel ilişkiler gerektirir.

Şekil 3.2: Oda Ölçeğinde Özel Mekan Kendilenmesi Örneği

Şekil 3.2’de özel bir mekan olarak, bir odanın zaman içindeki kendilenmesi görülmektedir. Mekanda yaşayan insanların ilgi alanlarını, kişisel tercih ve ihtiyaçlarını, zaman içinde edindikleri alışkanlık ve özellikleri açık şekilde yansıtmaktadır. Her insanın kendi ortamı sadece kendine ve o ortamı paylaştığı insanlara özgüdür, başka insanlarla aynı plan şemasına sahip olsa da bu farklılığı rahatça gözlemlenebilir.

Kendileme daha çok hareketli eşyalar ve dizilim şekilleri: benzer elemanları gruplama, çevresini boş bırakarak önemini gösterme, birbirine zıt öğelerin bir arada kullanılmasıyla kontrast yaratma, kullanım oranına göre merkezi yada az erişimi zor yada uzak alanlara alınma gibi şekillerde olabilir. Miras kalmış eşyalar, aile fotoğrafları, daha önce bulunulmuş yerlerden hatıra eşyalar, renk ve dekoratif eşya seçimleri, göç edilen yerde kullanımına alışılmış olan geleneksel araçlar en çok kullanılan elemanlardır. Şekil 3.3’te fotoğraf ve gidilmiş yerlerden anı eşyaları örneği görülmektedir.

Şekil 3.3: Fotoğraf ve Anı Eşyaları ile Özel Mekan Kendilenmesi Örneği

İnsanın kendi benliğiyle ilgili düşünce ve duyguları, hayatını geçirdiği fiziksel ortamların ve evinin kimliğiyle sıkı sıkıya bağlıdır (Bilgin,1991). Bilgin bu durumu “**Eşya ve İnsan**” adlı kitabında şu şekilde açıklamıştır:

“İnsanın günlük hayatı, eşyalar arasında ve eşyalar aracılığıyla yapılan davranışlardan örülmekte ve eşyanın hayatı, insanın psiko-sosyal dinamiklerine göre şekil almaktadır. Bu anlamda eşyalardan hareketle sahibinin kimliğini belirlemek veya tersine kişinin psiko-sosyal özelliklerinden hareketle ne tür eşyalara sahip olabileceğini kestirmek mümkün olacaktır”.

Bilgin’in bu saptaması doğrudur. Çünkü özel mekanlar en çok kendilenen ve kişiselleşen mekanlardır.

3.3.2. Yarı Özel Mekanlar (Geçiş Mekanları)

Özel mekanlarla genel mekanların arasında bir tür geçiş mekanı olarak tanımlayabileceğimiz yarı özel mekanlar, nitelik olarak da bu iki mekanın arasında kalmaktadır. Özel mekanlara göre dış etkenlere daha açık, görülebilir, girilebilir yerlerken, genel mekanlara göre ise daha korunaklı, sınırlandırılmış, kullanıcısı daha belirli, sahiplenilen yerlerdir. Dışarıya açık (bahçe, giriş, balkon vb.) veya sınırlandırılmış (koridor, hol vb.) olabilirler. Bahsi geçen özel mekanlara sadece konut olarak bakmamalıdır. Konut dışındaki, işyerleri gibi mekanlarda da özel bölümlerin birbiriyle ilişkisini sağlayan kısımlar geçiş mekanlarıdır.

Yarı özel mekanların kullanıcısı daha az belirli olduğundan, özel mekanlara göre daha az aidiyet hissi verir, oysa genel mekanlara göre kullanıcısı daha belirlidir ve bu yüzden verdiği aidiyet hissi daha fazladır. Mahremiyet hissi ise yine aynı nedenlerden aidiyetle ters orantılı olarak özel mekanlara göre daha az, genel mekanlara göre daha fazladır.

Şekil 3.4: Yarı Özel Mekan Kendilenmesi Örnekleri

Kullanıcısına göre özelleşebildiği gibi, duruma, ihtiyaçlara ve eğilimlere göre kullanıcıyı hiç tanımlamayan mekanlar da olabilirler. Yine de kapı girişi paspası, posta kutusu, ev sahibinin adının kapı ziline yazılması veya kapıya özel bir şekilde yazdırılması, peyzaj elemanı kullanımı gibi kendileme ve kişiselleşme örnekleri en yaygın olanlarıdır. Şekil 3.4'te bazı yarı özel mekan kendilemeleri görülmektedir. Başka bireyler tarafından görülebilir mekanlar olduğundan, prestij için dışarıya mesaj verme gayesi güdülebilen yerlerdir.

Şekil 3.5 : Yarı Özel Mekan Olarak Balkonun Kendilenmesi Örnekleri

Balkonlar da, mahremiyet ihtiyacı ve ardiye, depolama alanı gibi nedenlerle en çok kendilenen yarı özel mekanlardır. Şekil 3.5'te, mahremiyet isteği üzerine kumaş örtü camlı bölücü ve peyzaj elemanları ile örtülmüş balkon örnekleri görülmektedir.

3.3.3. Genel Mekanlar

Yaş, cinsiyet, etnik özellik, fiziksel engellilik veya diğer karakteristikler gözetilmeksizin bir topluluğu, milleti ve ulusu oluşturan tüm bireylerin girişine açık mekanlardır. Bu bağlamda genel mekanların sadece sahip olmayla değil kullanımla da ilişkili olduğu söylenebilir. Bazı özel mülkiyetli yer ve mekanlar kamuya açık olabilmektedir (Altman ve Zube, 1989).

Toplunun yoğun kullanımıyla her dönem önemli olmuşlardır. Kültürel, ticari ve idari pek çok olanak sunduklarından, kentlerin prestij alanlarını haline gelmişlerdir. Halkın erişimine sahip olan bu mekanların bazıları kamusal mülkiyet ve idare altında iken, bazıları da özel mülkiyette ama kamu kullanımında olabilmektedir (Perinçek, 2003).

Genelde yerel ve merkezi yönetim tarafından tasarlanan genel mekanlar, kent sokaklarını, meydanları, alışveriş merkezlerini, kamusal binaları, dinlenme ve spor alanlarını, parkları ve ormanları kapsayan geniş kapsamlı bir yerleşim dizisidir. Yapılan etkinlikleri destekleyecek yaya yolları, oturma elemanları, su gibi fiziksel ve görsel elemanları da içerir (Perinçek, 2003).

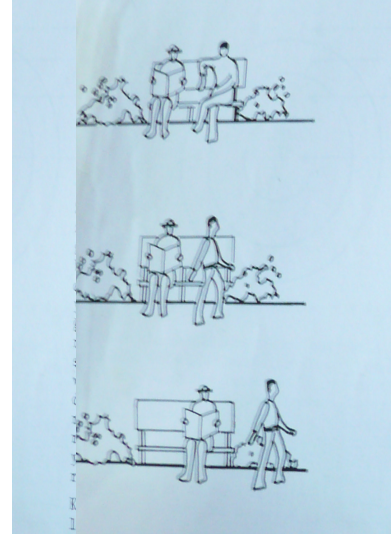

Şekil 3.6: Genel Mekan Örneği Olarak Sokak ve Terminal Binası

Şekil 3.6’da genel mekan olarak Fethiye’de bir sokak ve Antalya Otobüs Terminali örnek olarak gösterilmiştir. Bu mekanlar da tüm genel mekanlardaki gibi, bireylerin girişine açık olma, kültürel, ticari, halkın erişimine sahip olma gibi özellikleri barındırmaktadırlar.

Kullanım tipolojisi bakımından çok çeşitlilik gösteren genel mekanlar; toplumsal insan davranışlarına yön verirler. Halkın genelinin ortak kullanımındadır, bu yüzden görülebilir, ulaşılabilir ve çoğunlukla açık yerlerdir. Kolektif olarak oluşturulmuşlardır, birbirine yabancı ve farklı insanların aynı anda bulunabildikleri yerlerdir. Kalıcıdır, değişik olayların yaşanmasına imkan verdiklerinden, kullanıcılarının belleklerinde yer eder ve hatıralara dahil olurlar. Bu özelliklerinden dolayı içinde bulunulan kenti, çevreyi tanımlamada önemli rol oynar, özel ve bireysel mekanlarla olan ilişkileriyle algılanırlar. Ait oldukları toplumla ve kültürüyle karşılıklı etkileşim içindedir, birbirlerini yansıtır. Yine de kullanıcıları arasındaki ilişkiler yüzeysel, gayri-şahsi, ve ikincildir. Düşük etkileşimsel mekanlar olarak sınıflandırılabilir.

Genel mekanlar daha çok insan tarafından kullanıldığından, kendilenmesi ve kişiselleşmesi daha az olur. Kendileme ve kişiselleşme kullanım süresine göre artabilir. En genel kendileme, kendi eşyalarını genel mekana yerleştirerek ve kişisel alan oluşturularak gerçekleştirilir. Kişinin o alandaki kişisel alanını başka insanların o mekanı kullanmasını geçici olarak engeller, ta ki kullanıcının ortamı terk etmesine kadar. Şekil 3.7’de kişisel alanın bir başkasına yer değiştirecek kadar etkili olduğunu gösteren bir çizim bulunmaktadır.

Şekil 3.7: Kişisel Alan (Çakın, 1988)

3.4. Bölüm Sonuçları

Yukarıda mekanları özel, yarı-özel ve genel sınıflandırması altında teker teker incelediğimizde de görüldüğü üzere, mekanlar toplumsal açıdan; düşük etkilenimsel (sociofugal) ve yoğun etkileşimsel (sociopedal) çevreler olarak adlandırılabilir. Düşük etkilenimsel çevreler kişiselleşmenin son derece güç ve az olduğu mekanlar iken, yoğun etkileşimsel çevreler, davranışlar düzeyinde kişiselleşme kalıplarına uygun bazı seçenekler sunar (Ünlü, 1998).

Konut gibi özel mekanlar yoğun etkileşimsel çevrelerken, kamu tarafından kullanılan otobüs terminali, bekleme alanları, tiyatro binaları gibi genel mekanlar düşük etkileşimsel mekanlar olarak sınıflandırılabilir. Sonuç olarak; özel mekanlardan genel mekanlara gidildikçe kişiselleşme ve kendileme azalır. Bunu bu mekanların kullanımındaki geçiciliğe ve kullanıcıya olan aidiyetinin diğerlerine göre daha az olmasına bağlayabiliriz.

Bu bölümde mekan, kişiselleşme ve kendileme kavramları açıklanmıştır. Böylece **“Mekanın Kişiselleşmesi ve Kendilenmesi”** derken, kullanılan terimlerden ne kastedildiği daha açık olarak belirlenmiştir.

Mekanı özel, yarı-özel ve genel olarak sınıflandırarak analiz ettiğimizde, bütün bu mekanların bir diğerine referansla tanımlanabildiğini görmekteyiz. Burada unutulmaması gereken, yapılan tanımların genellemelerden ibaret olduğudur. Yani bu tanımlar her zaman geçerli olamayabilirler. Mekanın kullanıcısı kimse, onun kendi olmasını sağlayan pek çok etkene göre, ve mekanı kullanma amacına göre bu mekanların tanımları değişebilmektedir. Kullanıcı bir mekanın tanımını değiştiriyorsa, kullanım amacını değiştiriyorsa, bu mekanı kişiselleştiriyor ve kendiliyordur da diyebiliriz.

Bu bağlamda **“Mekanın Kişiselleşmesi ve Kendilenmesi”** mimari anlamın yanı sıra mekanın ve mimarinin kullanımının ve buna bağlı olarak formunun çeşitlenmesi ve özgün örnekler sunabilmesi için çok gereklidir.

Daha ileriki bölümde fiziksel çevre olarak mekanın, psiko-sosyal olarak insanlar tarafından nasıl daha farklı yorumlanabildiğini, zihinsel ve davranışsal boyutlarıyla inceleyecektir. Zihinsel süreç; görülen, duyulan, koklanan yani fiziksel çevre tarafından etkilenen insanların, zihninde oluşturulan kavramsallaştırmalar iken, davranışsal eylemler ise bu etki altında insanların ne yaptıkları ve çevreyle ilgili nasıl hareket ettiklerini içerecektir.

4. MİMARLIKTAKİ ÖZEL, YARI ÖZEL (GEÇİŞ) VE GENEL MEKAN OLUŞUMLARININ ETKİLEŞİMİ VE DÖNÜŞÜM ÖRNEKLERİ

Mekanlar ya da konumlar, sabit, sahte-sabit ve hareketli öğelerden oluşur. Döşeme, duvar, tavan vb öğeler sabit, donatılar ve nesneler vb. öğeler sahte-sabit, insanlar, etkinlikleri ve davranışları ise hareketli öğelerdir. Bir mekanın rolü sabit olmayan diğer özelliklerinin değiştirilmesiyle günün belirli saatlerinde, yılın belirli dönemlerinde değişir. Sahte-sabit öğelerin değiştirilmesi ve insanların kendilerini ifade etme biçimlerinin değişmesiyle konumlar rol değiştirirler (Gür, 2000). Bu bölümde bu rol değişikliğinden bahsedilecektir.

Daha açık bir anlatımla, mekanın özel, yarı özel, genel mekanlar olarak genellenmiş özelliklerini ve ilişkilerini bir önceki bölümde belirlenmesinden sonra, bu aşamada bahsedilen mekanların kullanıcıları tarafından nasıl farklı yorumlanabildiklerini, kendilenip kişiselleştirildiklerini inceleyerek aslında genellenmiş şekilde sınıflandırılarak tasarlanan mekanlar arasında katı ayrımların olmadığını, bu bağlamda tasarımlarda öngörülen işleve katı bir şekilde bağlanılmaması gerektiği vurgulanmaya çalışılacaktır.

4.1. Özel Mekan Dönüşümü

Özneyi sadece akıla indirgeyerek, insanı kişisellikten soyutlayıp kendisini feda etmesini ve doğanın yada tarihin kişisel olmayan düzeniyle özleştirerek bahsetmek; modern dünyanın özgür, kendi eylemlerini kendi yaşam öyküsünün bileşenleri olarak algılayan ve hisseden bireyin, bizzat kendini bir edimci olarak davranma ve edimci olarak kabul görme istencine terstir (Touraine, 2004).

Modernlik kavramı, özneye aklın, bilinçle bilimin etkileşimiyle varlık bulur. Oysa şu an yaşanmakta olan modernlik, bilimi yüceltirken özne fikrinden vazgeçer, akıllı özgür kılarken duygu ve imgelemi susturur, akılcılıkla özdeşleştirdiği kapitalizme sömürgeleştirilmiş olan toplumu feda eder (Touraine, 2004).

Modernlik özneyi işlevi yada rolü ile tanımladığından, teorik olarak aynı rol veya işleve sahip olan tüm özneler birbirlerinin yerine geçebilirler (Dellaloğlu, 2002), bu da özneyi genelleştirir, sahip olduğu farklılıkları reddeder. Oysa özne ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelediğimiz üzere, bireydir ve diğerlerinden farklıdır ve bu yüzden da kesinlikle bir diğerinin onun yerine geçmesi mümkün değildir.

Özne için tasarım yaparken bilinen ya da tahmin edilenler oldukça sınırlı olduğundan, öngörölmüş mevcut tasarımlar genelde kullanıcı tarafından müdahale edilerek değiştirilmektedir.

ÖRNEK 1:

Şekil 4.1: Yarı Özel Mekanın Özel Mekan Olarak Kendilenmesi Örneği

Şekil 4.1’de en çok görülen özel alan dönüşüm örneklerinden birisidir. Yarı özel mekan olarak sınıflandırabileceğimiz balkonların, kapatılarak ev içi alan yada depo olarak kullanılmıştır. Şehirleşmenin getirdiği apartman hayatına adapte olurken, geçmişte sandık odası kullanma alışkanlığı ve/veya depolanacak alan eksikliği, pek çok insanı balkonlarını bu amaçla kullanmaya itmiştir.

ÖRNEK 2:

Yarı özel mekanlar ise ister bahçe, balkon gibi dışarıya tamamen açık, ister apartman giriş holü yada sirkülasyon alanları gibi apartman sakinlerince kullanılan alanlar olsun, çeşitli şekillerde kendilenmekte, dönüştürülmektedirler.

Şekil 4.2’de görülmekte olan kendileme ise yakın akraba olan iki dairelik apartman sakinlerinin, giriş holünü halı ile özel mekan haline getirmesi örneğidir. Tekirdağ’da yaşayan ve köyden kente göçmüş olan bu aile, köydeki yaşantılarını, kendi yaptıkları bu apartmanda da korumuş, aynı avluyu paylaşan yakın akraba ailelerin iç mekanda (avluda) halı, kilim kullanma geleneğini sürdürmüştür. Bu sayede kullanıcıların ve gelen konukların ayakkabılarını apartman girişinde çıkartmalarını sağlayarak, temizlik problemini minimize etmişlerdir.

Şekil 4.2: Yarı Özel Mekan Olarak Apartman Holünün Özel Mekan Olarak Kendilenmesi
Örneği

Aynı apartmanda, banyoda gerçekleştirilen başka bir kendileme de, lavabonun tuvaletten farklı bir hacimde, koridorda konumlandırılmasıdır. Bu da köy hayatının getirdiği bir mekan düzenlenmesinin, şehirde süregelmesidir. Köyde tuvaletin yaşam alanından uzak ve dışarıda bulunması, el yıkama eyleminin ise tuvalet hacminin dışında, bahçede gerçekleşmesi, kentte de sürdürülmüştür.

Aile, yaşadıkları konutun tasarım sürecine katılmamış olsaydı, bu şekilde planlanmayacak olan daire, kullanıcının alışkanlıklarına göre düzenlenmiştir.

Dovey'e göre özel mekan olarak evin kendilenmesi (appropriation), çok uzun süren günlük hayat deneyimlerinden kaynaklanır ve adaptasyonla, kontrol mekanizması, özgürlük, güvenlik ilişkisi gözetilir (Dovey, 1985).

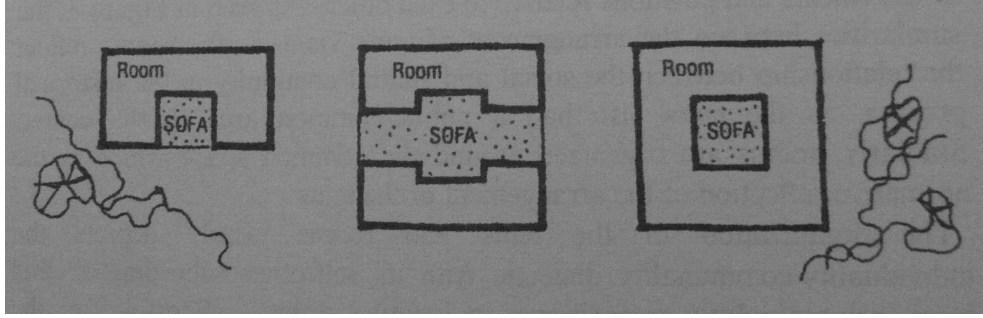
Konutun işlevi; yararı ve anlamı olmak üzere en az iki türdür (Gür, 2000). Tasarım ediminde, konut, pragmatik bir yarar nesnesi olmaktan çok kültürel bir anlam birimi olarak görülmelidir (Gür, 2000). Eğer mekanları kullanıcının toplumsal alışkanlıkları ve mekana yükledikleri anlamlardan soyutlarsak, tasarım görevini yerine getiremeyebilir ve sonuç olarak da müdahale görüp istenmeyen değişikliklere uğrayabilir.

4.2. Yarı Özel Mekan Dönüşümü

İki temel sosyal ilişki formu olarak Altman ve Zube, özel hayatı (bireysel yaşantıyı) ve toplumsal yaşantıyı göstermiştir (1989). Bahsedilen özel yaşantının geçtiği mekanlar özel mekanlarken, toplumsal yaşantının geçtiği mekanlar genel mekanlar olarak belirlenebilir. Bu iki mekanın arasında kalan, bir nevi geçişi sağlayan da yarı özel mekanlardır. Yarı özel mekanlar da bireyler tarafından çeşitli şekillerde kendilenmişlerdir. Bu kendilemeye eski Türk Evi'nin formasyonunu örnek gösterebiliriz.

ÖRNEK 3:

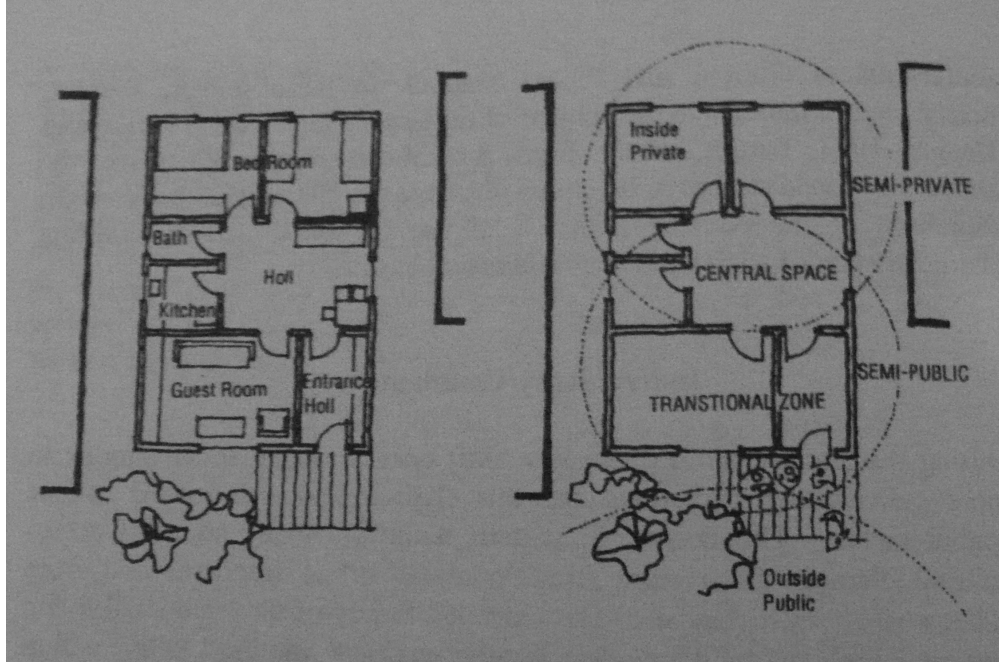
Geleneksel Türk Evi'nin gelişiminde sosyal yapı önemli bir etkidir. Çekirdek ailelerin bir arada yaşayarak büyük aileyi oluşturduğu meskende, evin plan gelişimi de bu sosyal yapıyı destekleyecek şekilde biçimlenmiştir. Merkezi yaşam alanına her aileye bir odacık gelecek şekilde dizilerek plan şeması oluşmuştur. Bu odacıkların her biri çok fonksiyonludur. Türk Evi'nin plan şeması merkezde yer alan yaşam alanının şekline göre biçimlenmiştir (Sözen, Eruzun, 1992).

Şekil 4.3: Eski Türk Evindeki Sofanın Odalarla Olan İlişkisi (Turgut, Ulusu, 1997)

Sofa denilen gündelik hayatın geçtiği merkezi yaşam alanının kendisi de evin çok fonksiyonlu karakterinin diğer bir kanıtıdır. Sofa, hayatın geçtiği, toplanılan, çekirdek ailenin birbiriyle iletişim içine girdiği, düğün, cenaze gibi olayların gerçekleştirildiği genel toplanma mekanı olmasının yanı sıra, odaları birleştiren bir sirkülasyon alanı olma özelliği de göstermektedir (Sözen, Eruzun, 1992).

Bugünkü gecekondularda da eski Türk Evi'nin zaman içinde gelişmiş plan şemasını rahatlıkla okuyabiliyoruz. Şekil 4.4'te gecekondu ile Türk Evi arasındaki ilişki görülmektedir. Köydeki hayatlarını uzun süre içselleştiren insanlar, yeni bir mekansal yapılanma gerektiğinde, yeni mekanlarını kendileyerek mevcut alışkanlıklarını sürdürmekte, düzenledikleri bu mekanlara eski sofa alışkanlıklarını taşımaktadırlar.

Şekil 4.4: Gecekondu ve Eski Türk Evi İlişkisi (Turgut, Ulusu, 1997)

4.3. Genel Mekan Dönüşümü

Kentin olumlu özellikleri arasında uygarlaştırma, uzmanlaşma, bilim ve sanatın gelişmesini teşvik eden toplumsal ortamlar, çoğulcu değerlerin yaygınlaşması ve hoşgörünün yerleşmesi sayılabilir. Kent bireyin özgürlük alanlarının genişleterek, daha özgür davranmaya teşvik eder. Bireyin sıkıcı cemaat bağlarından kopması ve kurtulması sürecinin yarattığı genel olarak kabul görmüştür. Diğer bir deyişle birey ve grup yaşamını kendi başına etkileme yeteneğine sahip olan kent toplumun, geleneksel cemaati çözerek özgürleşmeyi getirir (Ayata, Ayata, 1996).

Park, kentin gelişmiş iş bölümünün sonucu olarak ortaya çıkan kırılmış, parçalanmış hiçbir kişi, kurum veya toplumun bütününe tüm manasıyla denetleme olanağı vermediğini ve özellikle bu nedenle kentte başkaları tarafından sınırlandırılmayan, değişik, özgün davranışların genel bir serbesti temeli üzerinde yayıldığını belirtmiştir (1996).

Simmel ise kentte yaşayan insanların günlük yaşamın soyut, gayri-şahsi, monoton, tekdüze ilişkilerini aşarak, rutin ile iç dünyaları arasındaki mesafeyi bilinçli olarak açtıklarını ve böylece kendilerine iç özgürlük alanlarını yarattığını iddia etmiştir. Bu sayede bireylerin günlük yaşamın sınırlılıklarını görerek, onun üzerine çıkabildiklerini ve yeni, uygarlaştırıcı düşünce ve davranışlar geliştirebildiklerini öne sürmüştür (1957).

ÖRNEK 4:

İnsanın kentteki yaşayışını, eskiden yaşadığı köy yada kasaba ortamı ile karşılaştırdığımızda, kentin bireyi özgürleştirdiğini savunan yukarıdaki görüşler oldukça doğru saptamalar olarak görülebilir. Bu özgürlük, insanın genel mekanları da daha farklı kullanmasını sağlamıştır.

Şekil 4.5'te bir kampçının genel mekan olan park bankını özel mekan olarak kullanması örneği, gösterilmektedir. Eski sosyal yapı, topluma açık genel mekanda bireylerin hareketlerini kısıtlarken, günümüzde diğer bireyleri rahatsız etse bile, baskı oluşturmayacağı bir serbesti gelişmiştir.

Şekil 4.5: Bir Kampçının Genel Mekan Olan Park Bankını Özel Mekan Olarak Kullanması
Örneği

İç içe geçen bireysel ve kamusal yaşantı, iki kavram arasındaki ayrımları giderek bulanıklaştırmaktadır (Altman, Zube, 1989). Bu tabi ki her zaman olumlu bir şey değildir.

ÖRNEK 5:

Kentin olumsuz etkilerinin üzerinde duran yaklaşımlar, özgürleşmenin bedelinin yabancılaşıma olduğunu belirterek; artan suç, çevre kirliliği, yoksulluk, toplumsal ve ahlaki sarsılma gibi kentsel sorunların altı çizilmiştir. Geleneksel toplumsal bağları kopartan kent yaşamı, bunların yerini ancak ikincil, kısmi, geçici, yüzeysel ve gayri-şahsi ilişkiler koyabilmekte, sonuçta ise birey tek başına kalmakta, atomlaşmaktadır (Bell, Newby, 1971). Ne var ki atomlaşma, bireyin kitle toplumunu otoriter nitelikli siyasi akımlarının tuzağına düşürdüğünden özgürleşme bir yana, baskıcı ve totaliter akımların pekişmesine yol açmaktadır.

Şekil 4.6: Çin'deki Yüzer Yapılanmalar

Şekil 4.6'da kendilemenin diğer insanları rahatsız edebileceği bir yapılanma olan, Çin'deki yüzer şekilde tasarlanmış yaşam alanları göstermekte. İnsanların sahil şeridini kullanmasını engelleyerek kişisel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan bu yüzer mekanlar, genel mekanın kendilemesi örneği olarak verilebilir.

ÖRNEK 6:

Şekil 4.7'deki ikinci resimde ise, Barcelona'daki bir grup gencin kendilemeleri görülmekte. Kendi işaretlemeleriyle egemenlik alanlarını belirleyerek başka grupların bu mekanları kullanmasını engellemektedirler. Bunun dışında kamuya ait mobilya ve binaların tahribi, boyanması, vandalizm gibi dışavurumlar da kendileme örneği olarak görülebileceği gibi, kamu çıkarına terstir.

Şekil 4.7: Kendilemenin başka insanların haklarına müdahale ettiği örnekler

4.4. Bölüm Sonuçları

İnsan ürünü olarak mekan bir gösterge dizesidir, bir tür imzadır. Bu imza ile arkasında durduğu şey arasındaki ilişki, yani anlam, konumsal yakınlık, rekabet, karşılaştırma ve duygusal yakınlık gibi benzerlikler konusundaki bilgi ve sezgilerle açıklanabilir (Gür, 2000).

Yarar ve anlam işlevsel olarak bağımlı olmalarına karşın iki apayrı olgudur. Çevresel öğeler ve nesneler bizi bir kullanıma davet ederken aynı zamanda toplumsal bellekte yer etmiş bir başka duyuma da işaret eder. (Gür, 2000). Yukarıdaki örneklerle anlatılmaya çalışıldığı gibi kendileme toplumun mekanı anlamlandırması için bir

gerekliliktir ve kendileme çeşitli şekillerde mekanları birbirine dönüştürebilir. Bu dönüşümler tamamen kullanıcı kişi veya kişilerin kontrolündedir çünkü bir aşamadan sonra tasarımcı etkisiz kalmaktadır.

Bireysel yaşantı kişiye özgü, konutun kontrolünde, aile veya arkadaşlarla paylaşılan, korunaklı yaşam alanıyken, kamusal yaşantı aksine daima üç karakteristik ile belirginleşir; kamusal fayda güdümü, yabancı gözlemlmelerine açıklık, insan çeşitliliği ve buna farklı olarak farklı ilgi ve davranışların bir aradalığı (Altman, Zube, 1989). Özel, yarı özel ve genel mekan olarak tasarlanmış mekanlar, sahip oldukları anlamları insanlarla beraber yaşayarak kazanır. Bu bağlamda insanlardaki sosyal ve kültürel, psikolojik, algısal, çeşitlilik pek çok farklılık ve çeşitlilik ve bunların bir aradalığı, mekanın kendileme ve kişiselleşmesinde önemli bir zenginliğe neden olur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsana, bireyleşmesine, benlik ve kimlik oluşumuna, çevre ile ilişkilerine, kendini çeşitli şekillerde dışa vurmasına ve daha pek çok şeye bakıp bütün bunları ilişkilendirdikten sonra, her bireyin birbirinden ne kadar farklı olabileceğini daha net olarak kabul edebiliriz. Bütün bu saptamanın sonunda kişiye istatistiki bir yöntemle yaklaşamayız. Zaten Jung' a göre;

“Tecrübeye dayalı herhangi bir teori kaçınılmaz olarak *istatistiki* bir teoridir; bir başka ifadeyle böyle bir teori skalanın her iki yanındaki istisnaları yok sayan ve onların yerine soyut bir ortalamayı koyan bir *ideal ortalama*dır. Her ne kadar gerçekte zorunlu olarak karşılığının bulunması gerekmesede, bu ortalama geçerli olmasına geçerlidir. Buna karşın o teoride doğruluğundan şüphe edilemez temel olgu olarak temsil edilir. Her iki uçtaki istisnalar, her ne kadar aynı derecede gerçekseler de, nihai sonuçta görülmezler, çünkü birbirlerini silip yok ederler”.

İnsanların ortalamalarını alarak, onları sınıflandırarak değerlendiremeyiz. Her birey ya da grup kendine özgü ve biriciktir. Sosyal açıdan da, mimari açıdan da anlamlı olan, bu farklılıkları önemseyerek dikkate almak, ve farklılıklarıyla, özgünlükleriyle yaşamalarını, kendilerini sürdürmelerini sağlamak, gelişmelerine olanak sağlamak yada katkıda bulunmaktır. Çünkü farklılıkları yok ederek insanları bir kalıba koymak, onları standartlaştırmak yeni bakış açılarıyla yeni şeyler görebilmeyi, yeni şeyler yapabilmeyi kısıtlandırır.

İnsanın dünyada yaşadığı süreç; Maalouf (2004)'un, “Ölümcül Kimlikler” isimli kitabında, 1973'te İngiliz tarihçi Arnold Toynbee tarafından yazılmış metinden alıntılanarak insanlık yolunun birbirini izleyen üç aşamadan geçerek günümüzün tekdüzeleşmiş dünyası haline geldiğinden bahsedilir.

Tarih öncesi dönemdeki birinci aşamada, iletişim son derece yavaştır, ve bilginin gelişimi daha da yavaş ilerlemiştir. Bunun sonucunda, her yenilik bütün dünyaya yayılacak kadar zaman bulmuş, ve topluluklar aynı evrim düzeyinde, pek çok ortak özelliğe sahip olmuştur. Tarih adı verilen ve binlerce yıl süren ikinci aşamada, bilginin gelişimi yayılmasından daha çabuk olmuştur, ve bunun sonucunda insan toplulukları her alanda gittikçe farklılaşmaya başlamıştır. Bilginin kuşkusuz çok hızlı ilerlediği üçüncü aşama, çok yakın tarihlerde başlamış ve günümüzde yaşanmakta olan bu dönemde bilginin yayılması daha da hızlıdır.

Maalouf'a göre, hiç durmayacakmış gibi giderek yoğunlaşan ve kimsenin kontrol edemez gibi gördüğü bu evrensel fikir harmanının; bilgilerimizi, algılayışlarımızı, davranışlarımızı dönüşüme uğratacağı açıktır. Maalouf (2004), Toynbee'nin varsayımından genelleştirir, ve "insan topluluklarının farklılıklarını vurgulamak için, kendileriyle ötekiler arasında sınırlar çizmek için yüzyıllar boyunca uydurdıkları her şeyin tam da bu farklılaşmaları azaltmayı, bu sınırları silmeyi hedefleyen baskılara boyun eğeceği" söyler.

Toplumlar farklılıklarını büyük bir hırsla vurgulamasının nedeni, toplumların giderek daha az farklı hale gelmesi ve bu dünyalılılaşmanın "herkes için zenginleştirici bir karışım olarak değil, yoksullaştırıcı bir tek tiplilik ve kendi öz kültürünü, kimliğini, değerini korumak için mücadele edilmesi gereken bir tehdit" gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır (Maalouf, 2004).

Dünya tabii ki küreselleşecek, tabii ki insanlar birbirinden etkilenecek, değişecektir. Bundan korkmak yersizdir. Fakat insanların deneyimleri arttıkça daha da karmaşık ve farklı bir canlıya dönüşmekte olduğunu kabul etmeli ve bu değişiklikleri, farklılıkları, renkleri köreltmeyerek, insanların kendilerini dışa vurmalarını, yaşadıkları çevreyi kişiselleşmelerine ve kendilemelerine olanak vermektir.

Yani bir anlamda, Maslow (1943)'un beş basamakta topladığı ihtiyaçlar hiyerarşisinde, fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, aidiyet ihtiyaçları, sosyal onay ve prestij ihtiyaçlarını aşp, piramidin en üst basamağındaki kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarına cevap verebilmektir.

Mimarlıktaki kendini gerçekleştirme durumu, kendilemedir. Planlanıp tasarlanan ve inşa edilen mekanların başlıca varoluş nedeni de içinde ikamet edenler yada kullananlardır. Mekanın geçici yada kalıcı olması, kullanıcısı tarafından anlık yada uzun süreli kullanılan mekanlar olması, kullanıcısının belirli ya da belirsiz olması mimariyi etkileyen parametreler olsa da, açık uçlu, esnek ve kullanıcının katılımıyla kurgulanan, veya gelişip değişebilen, sahiplenilen mekanlar tasarlamaya engel değildir.

Tüm yapılar birey veya toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacına yöneliktir ve bir yapının gerçekleştirilmesi; karmaşık, çok yönlü, çok boyutlu toplumsal

- dayanışma,
- katılım
- girişim olgularına dayanır (İzgi, 1999).

Çevrenin iyileştirilmesi; kentsel tasarımcılar, mimarlar gibi meslek insanlarının uygulama alanına girmekte ise de sadece onlarla sınırlı olmamalıdır. Mimarlığın fiziksel ve sosyal çevreyi değiştirme gücü, kullanıcının katılımıyla, çevrenin oluşturulması ve iyileştirilmesi sürecinde yerini alacaktır. insan yapısı çevrelerin geliştirilmesi, kimlik kazandırılması, korunması süreçlerinde; bilinçli kenttaş ve yurttaşların verecekleri mücadele son derece önemlidir (İncedayı, 2002).

Mimarlık yapıtını tasarlayanlar, gerçekleştirenler haricinde, ondan yararlanan, kullanan veya yalnızca gözlemleyenler de bilinçli veya bilinçsiz olarak mimarinin etkisinde kalır (İzgi, 1999).

Kentsel tasarım ve mimarlıkta, katılım düşüncesinin yaygınlaşması mimarlığın topluma etkisi itibarıyla giderek önem kazanmaktadır. Bireylerin yaşadıkları çevrenin oluşumuna katılabilmeleri ve bu süreçte etken olabilmeleri, bir tasarım yaklaşımı olmanın haricinde, demokratikleşme arayışı olarak da görülebilir. Çünkü, katılım sadece çevreyi değil, bireyi de değiştirme gücüne de sahiptir (İncedayı, 2002).

Katılım sayesinde kullanıcılar çevreye karşı daha bilinçli, sahiplenici ve sorgulayıcı olur. Bu sorgulama bilimsel düşünüşün ve kültürün gelişiminde çok etkilidir. Bireyin pasif konumdan aktif konuma geçmesi, kentine, ülkesine, dünyasına sahip çıkması, kendi kültürü konusunda aydınlanması ve düşünmesi olarak halka geri döner (İncedayı, 2002).

Mekanda kişiselleşme ve kendileme kullanıcının tasarıma katılmasıdır. Kullanıcının kendi istekleri doğrultusunda tasarıma dahil olması, onu yorumlaması, biçimlendirmesidir. Bu dahil olmayla mekanı sahiplenir ve kendini mekana yansıtır. Mekana duyarsızlaşmaz, aksine onunla bütünleşir.

Mimarlık, bütün bilim dallarının da olduğu gibi topluma karşı sorumludur. Toplumun ve bireyin çıkarlarını, mutluluğunu, gelişimini hedefler ve bunun için uğraşır. Bu bağlamda, amacı insan olan mekanın, salt fiziksel konfor açısından değil, sosyal olarak da anlamlı mekanlar olabilecek şekilde ele alınması ve biçimlendirmesi bir gerekliliktir.

Bu nedenle tasarım sürecinde kullanıcıya daha farklı bir gözle bakmamız gerekmektedir. Kullanıcının bir mekanı işlev olarak nasıl kullanacağını saptarken, işlevleri fonksiyonlarla analiz etmenin yanı sıra kullanıcının psikolojik, coğrafi, davranışsal, demografik özelliklerine, kimliğine, dünyayı algılayışına, yaşantısına, şimdiye kadar yaşamış etkisinde kalmış olduğu kültüre, ihtiyaçlarına, onun için kullanacağı mekanın anlamına da daha derinden bakarak mekanı bu çeşitlilik doğrultusunda tanımlamalı, belki de kullanıcının tanımlamasına izin vermeliyiz.

KAYNAKLAR

Altman, I., & Zube, E. H., 1989. Public Places and Spaces, Plenum Press, New York& London.

Ayata, S., Ayata, A.G. 1996. Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlık Yayınları, Ankara.

Bell, C., Nevby, H., 1971. Community Studies, Allen and Unwin, London'dan alıntılanarak; **Ayata, S., Ayata, A.G.** 1996. Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlık Yayınları, Ankara.

Bilgin, N., 1991. Eşya ve İnsan, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Bilgin, N., 1996. İnsan İlişkileri ve Kimlik, Sistem Yayıncılık, 2.Baskı İstanbul.

Bilgin, N., 1997. Siyaset ve İnsan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Bilgin, N., 2003. Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2, 199.

Canbeyli, R., 2002. Işık ve Beyin, *Çevre Tümdür: Çok Boyutlu Bir Olguya Bütüncül Bakış* içinde, Der. İncedayı D., s 39-48, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Çakın, Ş., 1988. Mimari Tasarım, İnsan, Toplum ve Çevre İlişkileri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Dellaloğlu, B.F., 2002. Modernlik İnsanın Yuvasını Yapar, *Çevre Tümdür: Çok Boyutlu Bir Olguya Bütüncül Bakış* içinde, Der. İncedayı D., s 49-58, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

- Dovey, K.**, 1985. Home and Homelessness, in *Home Environments: Human Behavior and Environment*, Ed. Altman I., Werner C., Vol. 8, Plenum Press, New York'tan alıntılanarak **Turgut H., Ünügür S.M.**, 1997. Changing Household Patterns and the Use of the Home, in *Culture & Space in the home environment*, ed. Ünügür S. M., Hacıhasanoğlu O., Turgut H., s. 1-41, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Ergun, D.**, 1991. Türk Bireyi Kuramına Giriş, Gerçek Yayınları, İstanbul'dan alıntılanarak **Ergun, D.**, 2000. Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik: Bütün Olarak Kişilik ve Görelî Olarak Kimlik, İmge Kitabevi, Ankara.
- Ergun, D.**, 2000. Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik: Bütün Olarak Kişilik ve Görelî Olarak Kimlik, İmge Kitabevi, Ankara.
- Erkman, U.**, 1973. Mimaride Etki ve Görsel İdrak İlişkileri, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erkut, G.**, 1984. Toplum Yapısı ve Yerleşme Dokusu, Ders Notu (1988-1989), İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Erpi, F.**, 1999. Mimari Üzerine Söyleşiler, Mimarlar Derneği, Ankara.
- Ertürk, Z.**, 1976. Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal Gereksinimlerin Saptanması İçin Bir Yöntem, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gibson, J. J.**, 1979. An Ecological Approach to Visual Perception, Houghton-Mifflin, Boston'dan alıntılanarak **Ünlü, A.**, 1998. Çevresel Tasarımda İlk Kavram, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Gür, Ş. Ö.**, 1996. Mekan Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, İstanbul.
- Gür, Ş. Ö.**, 2000. Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 62,70.

- Gürel, S.**, 2002. Çok Boyutlu Çevre Olgusuna Bütüncü Yaklaşım, *Çevre Tümdür: Çok Boyutlu Bir Olguya Bütüncül Bakış* içinde, Der. İncedayı D., s.99-106, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Güvenç, B.**, 1997. Kültürün ABC'si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hançerlioğlu O.**, 1976. Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Herre, R.**, 1979. Social Being: A Theory for Social Psychology, Blackwell Press, Oxford, England.
- İncedayı, D.**, 2002. Çevre ve Katılım, *Çevre Tümdür: Çok Boyutlu Bir Olguya Bütüncül Bakış* içinde, Der. İncedayı D., s.107-130, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 15, 22.
- İzgi, U.**, 1999. Mimarlıkta Süreç: Kavramlar-İlişkiler, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Jung, C. G.**, 2005. Nefis Bilgisi, *Kişilik Oluşumu ve Sorunlar* içinde, Der. Aydoğan, A., Çv. Konuşmaz K., s.134-156, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Keleş, R., Hamamcı, C.**, 1998. Çevrebilim, İmge Yayınevi, Ankara.
- Kuban, D.**, 1998. Mimarlık Kavramları, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 5.Baskı. İstanbul.
- Le Corbusier, C.E.J.**, 1920. Yeni Bir Mimarlığa Doğru: yönlendirici ilkeler, *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar* içinde, (Ed.) Conrads, U., 1991, s.13, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.
- Lloyd Wright, F.**, 1910. Organik Mimarlık, *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar* içinde, (Ed.) Conrads, U., 1991, s.45-48, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.
- Maalouf, A.**, 2004. Ölümcül Kimlikler, Çv: Bora A., Yapı Kredi Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, 9,16, 18, 27, 29,79.

- Maslow, A. H.**, 1943. "The Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, **50**, pp. 370-396.
- Moles, A.A.**, 1992. Belirsizliğin Bilimleri, Çv: Bilgin N., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Moore, G. T.**, 1979. Research, Design, and Evaluation for People-in-environments., Ed. Synder J.C.& Catanese A.J., Introduction to Architecture, New York.
- Örer, G.**, 2002. Konut–Kimlik-Ev Modeli ve Modelin Bir Örnek Olarak İstanbul Kentinde Uygulanması, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Park, R.**, 1969. The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in Urban Environment, in *Classic Essays on the Culture of Cities*, Ed. Sennett R., Prentice Hall, New Jersey'den alıntılanarak; **Ayata, S., Ayata, A.G.** 1996. Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlık Yayınları, Ankara.
- Perinçek, S.**, 2003. Kamusal Alan - Kamuya Açık Özel Mekan İlişkisinde Geçiş Bölgeleri, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Simmel, G.**, 1957. The metropolis and Mental Life, in *Cities and Society*, Ed. Hatt P., Reis A.J., The Free Press, New York'tan alıntılanarak; **Ayata, S., Ayata, A.G.** 1996. Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlık Yayınları, Ankara.
- Touraine, A.**, 2004. Modernliğin Eleştirisi, Çv. Tufan, H., Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Turgut, H.**, 1990. Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Usal, A. ve Kuşluvan, Z.**, 2006. Davranış Bilimleri: Sosyal Psikoloji, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, 5.Baskı İzmir.

Ünlü, A., 1998. Çevresel Tasarımda İlk Kavram, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

ÖNGEÇMİŞ

28 Mart 1980 tarihinde İstanbul’da doğan Betül Ellialtıoğlu, 1998 yılında İstanbul Hayrullah Kefoğlu Lisesinden mezun oldu. Daha sonra 2004 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü’ndeki eğitimini bitirerek, mimarlık mesleğine adımını attı.